

Evaluatie cameratoezicht Amsterdam 2011

Overkoepelend rapport

Paul van Egmond
Sander Flight
Paul Hulshof

Evaluatie cameratoezicht Amsterdam 2011

Overkoepelend rapport

Amsterdam, 26 januari 2012

Paul van Egmond
Sander Flight
Paul Hulshof

Met medewerking van:
Willem Bosveld en Rogier van der Groep | O+S (dataverzameling en -analyse)

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
1.1	Cameratoezicht in Amsterdam	4
1.2	Onderzoeksopzet	5
2	Overzicht cameraprojecten	8
2.1	Aantal camera's en -gebieden	8
2.2	Kosten	12
2.3	Betrokken partijen	13
3	Feitelijke veiligheid	15
3.1	Politiecijfers	15
3.2	Slachtofferschap volgens enquêtes	18
4	Veiligheidsgevoel en opinies over camera's	21
4.1	Gevoel van veiligheid	21
4.2	Draagvlak voor cameratoezicht	24
4.3	Privacy	25
4.4	Bekendheid met cameratoezicht	26
5	De procesevaluaties	29
5.1	Techniek	30
5.2	Doelstellingen	32
5.3	Samenwerking	33
5.4	De centrale cameratoezichtruimte	36
6	Samenvatting en conclusies	37
	Bijlagen	
Bijlage 1	Beschrijving per project	44
B 1.1	Stationseiland	44
B 1.2	Uitgaanspleinen	46
B 1.4	Buikslotermeerplein	50
B 1.5	Indische Buurt	52
B 1.6	Jan van Galenstraat	54
B 1.7	Zuidoost	56
Bijlage 2	Maryland Scientific Methods Scale (MSMS)	60

052

Station
Centrum

SPEACULI

holland
dance
festival

27 oktober

1 Inleiding

1.1 Cameratoezicht in Amsterdam

In Amsterdam wordt cameratoezicht toegepast in 21 gebieden verspreid over alle zeven stadsdelen. Er hangen op dit moment 210 camera's in de stad. Voor het eerst zijn elf cameraprojecten volgens dezelfde methodiek en op hetzelfde moment geëvalueerd door DSP-groep. De projecten in Nieuw West en het project op de Wallen/Nieuwendijk zijn al eerder onderzocht. Dit rapport doet verslag van alle bevindingen.

Beleidskader cameratoezicht

De eerste drie Amsterdamse cameraprojecten gingen in 2001 als experiment van start in de stadsdelen Zuidoost, Slotervaart en Centrum. Op grond van deze pilots is in 2003 een gemeentelijk beleidskader opgesteld voor cameratoezicht¹. Daarin staat dat de lokale subdriehoek van stadsdeel, politiedistrict en de lokale Officier van Justitie samen bepalen of ergens cameratoezicht wenselijk is. Daarna vraagt het stadsdeel op advies van de subdriehoek de burgemeester toestemming om camera's op te hangen.

Cameratoezicht is conform artikel 151-c van de Gemeentewet een bevoegdheid van de burgemeester. Hij wijst de gebieden aan waar camera's mogen worden opgehangen en bepaalt de looptijd van het project. De kosten van cameratoezicht (de incidentele kosten voor aanschaf en de structurele kosten voor live toezicht, verbindingen, onderhoud en verzekeringen en dergelijke) worden in eerste instantie door het stadsdeel betaald. De centrale stad kan besluiten maximaal de helft van die kosten te vergoeden als het stadsdeel daar een verzoek voor indient.

Evaluatie van elf cameraprojecten in één keer

De meeste cameraprojecten krijgen toestemming voor een periode van twee jaar, waarna het stadsdeel op basis van een evaluatie de balans moet opmaken. Zijn de opbrengsten groot genoeg? Is het cameratoezicht nog steeds noodzakelijk, proportioneel en subsidiair? Als dat het geval is, kan toestemming voor verlenging worden gevraagd bij de burgemeester.

Voor alle cameraprojecten (behalve Wallen/Nieuwendijk) loopt eind 2011 de toestemming van de burgemeester af. Er zal dus opnieuw toestemming moeten worden verleend op basis van evaluaties. Tot nu toe moest elk stadsdeel zelf een evaluatie laten houden, maar dit jaar zijn voor het eerst onder regie van de centrale stad elf cameraprojecten in één keer geëvalueerd. Dat is onderzoekstechnisch interessant: de verschillende gebieden en cameraprojecten kunnen voor het eerst echt goed met elkaar worden vergeleken.

Voor vier nieuwe cameragebieden is het de eerste keer dat er een evaluatie is gehouden: Buikslotermeerplein (Noord), Jan van Galenstraat (West), Hолendrechtplein (Zuidoost) en uitgaanspleinen (Centrum). In de andere cameraprojecten werd al eerder onderzoek gedaan en die cijfers zijn in dit rapport opgenomen.

Noot 1 Gemeente Amsterdam (2003): *Vernieuwd Beleidskader Cameratoezicht april 2003*: http://www.eenveiligamsterdam.nl/publish/pages/164755/vernieuwd_beleidskader_cameratoezicht.pdf.

Rapporten

Voor elke projecteigenaar (stadsdeel of centrale stad) is een zelfstandig rapport geschreven waarin alle gedetailleerde informatie is verwerkt:

- *Zuidoost – 6 projecten*
- *West – Jan van Galenstraat*
- *Noord – Buikslotermeerplein*
- *Oost – Indische buurt*
- *Centrum – Rembrandtplein en Leidseplein*
- *Centrum – Stationseiland*

De twee rapporten die worden geschreven voor cameraprojecten in stadsdeel Centrum is de centrale stad de projecteigenaar. Bij de vier andere rapporten zijn de stadsdelen projecteigenaar. De deelrapporten worden/zijn per projecteigenaar besproken en vastgesteld. Ze worden gepubliceerd op www.eenveiligamsterdam.nl en www.dsp-groep.nl na instemming van de projecteigenaar.

Nieuw West en Wallen/Nieuwendijk

De zeven cameraprojecten in Nieuw West en op de Wallen/Nieuwendijk vielen in eerste instantie buiten dit evaluatieonderzoek: daar zijn zelfstandige evaluaties gehouden². Maar de cijfers uit die andere onderzoeken zijn ook in dit rapport verwerkt om een totaaloverzicht te kunnen geven. De methode en de vragenlijst waren in Nieuw West niet hetzelfde als in de andere gebieden, waardoor de uitkomsten niet één op één kunnen worden vergeleken. Dit wordt in de tekst aangegeven.

1.2 Onderzoeksopzet

Onderzoeksvragen

Met deze evaluatie moeten de volgende onderzoeksvragen worden beantwoord:

- 1 Zijn de doelstellingen van de cameraprojecten gehaald?
- 2 Wat zijn de effecten op subjectieve en objectieve veiligheid?
- 3 Wordt er gereageerd op waargenomen incidenten en zo ja, hoe?
- 4 Wat is de waarde van cameratoezicht voor opsporing?
- 5 Wat zijn de ervaringen van professionals?
- 6 Wat zijn de ervaringen van bewoners, bezoekers en ondernemers?
- 7 Welke knelpunten zijn er en hoe kan het cameratoezicht beter?
- 8 Wat zijn aandachtspunten voor de regionale cameratoezichtruimte?

Onderzoeksmethoden

Er zijn in elk cameragebied twee soorten onderzoek gedaan: een effectevaluatie (*Werkt het?*) en een procesevaluatie (*Hoe werkt het?*). Hieronder staan de methoden en informatiebronnen die zijn gebruikt:

Noot 2 Regioplan (2011), *Evaluatie cameratoezicht Amsterdam Nieuw-West*, Amsterdam.
DSP-groep (2010), *Cameratoezicht bekeken; Evaluatie cameratoezicht Amsterdamse Wallen en Nieuwendijk (2008-2010)*, Amsterdam.

Deel I – Effectevaluatie <i>Werk het?</i>	Deel II – Procesevaluatie <i>Hoe werkt het?</i>
<p>Enquêtes Ruim duizend bewoners en ruim duizend bezoekers vulden op straat een enquête in</p> <p>Veiligheidsindex De objectieve en subjectieve indexen van 2003 t/m 2011 zijn geanalyseerd</p> <p>Politiecijfers Aangiften, meldingen, incidenten en misdrijven van 2006 t/m 2011</p>	<p>Diepte-interviews professionals In alle gebieden is gesproken met ambtenaren, projectleiders, toezichthouders en openbaar ministerie³</p> <p>Rapportages toezichtcentrale Registraties van het live toezicht uit alle centrales zijn opgevraagd en geanalyseerd</p> <p>Bezoek ter plaatse Een schouw van het cameragebied, inclusief observatie van de cameraposities en interviews met een aantal ondernemers</p>

Doelstellingen

Alle cameraprojecten hebben als doel een verbetering van de objectieve en subjectieve veiligheid op straat. Het nadeel van dergelijke brede doelstellingen is dat ze niet alleen maar afhangen van het succes van de camera's, maar ook worden beïnvloed door andere factoren en maatregelen.

In alle onderzochte gebieden zijn naast cameratoezicht ook andere maatregelen getroffen zoals intensiever fysiek toezicht, afspraken met horeca of ondernemers of een verbetering van de openbare ruimte. Dat maakt het onmogelijk eventuele veranderingen in de objectieve en subjectieve veiligheid direct aan de camera's toe te schrijven.

Om te kunnen bepalen in hoeverre het de camera's waren die effect hadden, moeten naast de maatschappelijke doelstellingen ook interne indicatoren voor succes worden gekozen. Dat soort indicatoren of outputdoelstellingen gaan bijvoorbeeld over de bekendheid van de camera's, het aantal incidenten dat live wordt waargenomen of de mate waarin opgenomen beelden achteraf worden gebruikt voor opsporingsdoeleinden.

Dit soort outputdoelstellingen zijn bij een deel van de projecten ook gekozen, zij het dat er een grote diversiteit bestaat. Ook blijkt dat de meeste outputdoelstellingen niet SMART zijn geformuleerd. In een deel van de cameraprojecten is voor dit soort outputdoelstellingen gekozen. In één project koos men bijvoorbeeld als doelstelling dat de politie opvolging moet geven aan tachtig procent van de meldingen vanuit de toezichtcentrale. Door dergelijke outputdoelstellingen te kiezen, wordt niet alleen de evaluatie eenvoudiger, maar krijgt ook het dagelijkse werk in de toezichtcentrale en het periodieke overleg tussen alle betrokken partijen meer focus.

Maryland Scientific Methods Scale (MSMS)

Het streven is om evaluaties van cameratoezicht te laten voldoen aan de eisen van niveau drie van de Maryland Scientific Methods Scale (MSMS)⁴:

- Noot 3 Na samenvoeging van de deelrapporten bleek dat niet alle politie-informatie was meegenomen omdat de betrokken projectleiders van de politie daar niet van op de hoogte zijn. Daarom is voor dit overkoepelende rapport een aanvullend interview gehouden met de regionale portefeuillehouder cameratoezicht van de politie om deze informatie alsnog te achterhalen.
- Noot 4 Farrington et al. (2002), 'The Maryland Scientific Methods Scale', in: Sherman et al. (eds.) *Evidence-based crime prevention*, Londen: Routledge.

een quasi-experimenteel design. Dat houdt in dat er een 0-meting en (minstens) een effectmeting moeten worden gehouden, zowel in het cameragebied als in een controlegebied. Niveau 3 is de minimale onderzoeksopzet die nodig is om verantwoorde conclusies te trekken over de effectiviteit van cameratoezicht. In bijlage 2 wordt de schaal beschreven. In gebieden waar geen 0-meting is gehouden kon dit uiteraard achteraf niet meer worden rechtgezet.

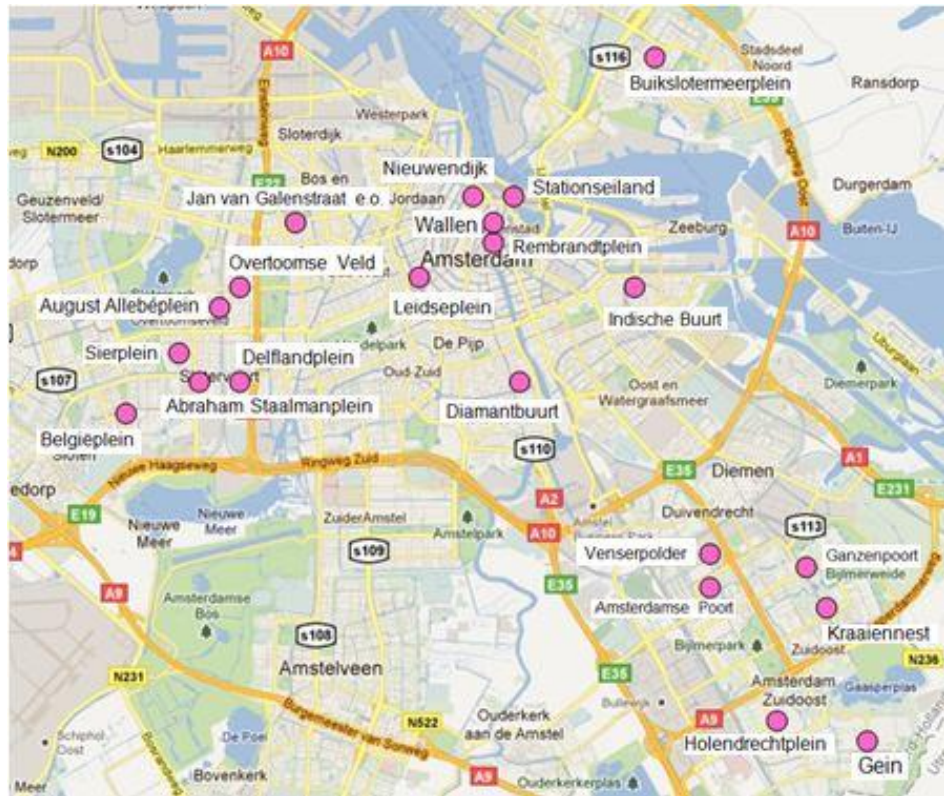
Voor de elf door DSP-groep onderzochte cameragebieden zijn cijfers van de gemeentelijke veiligheidsindex (subjectief en objectief) en de door de politie geregistreerde criminaliteit (objectief) geanalyseerd. De cijfers zijn ook altijd vergeleken met die van omliggende buurten om eventuele verplaatsing van problemen op te kunnen sporen, maar ook om de cijfers af te kunnen zetten tegen de bredere trend in het wijkteam en de stad (controlegebieden). Ook worden de cijfers – waar mogelijk – vergeleken met de periode vóór invoering van cameratoezicht. Dat betekent dat voor de veiligheidsindex en de politiecijfers op de meeste plekken niveau 3 van de MSMS wordt gehaald.

Politiecijfers bevatten nauwelijks informatie over overlast of over delicten waar weinig aangifte van wordt gedaan. Daarom zijn enquêtes gehouden onder bewoners en bezoekers van de cameragebieden waarin onder andere vragen over slachtofferschap van criminaliteit en overlast werden gesteld. Omdat er geen enquêtes zijn gehouden in controlegebieden, wordt niveau 3 van de MSMS niet gehaald. Zoals gezegd worden voor Nieuw West en Wallen/Nieuwendijk cijfers uit eerdere rapportages gebruikt. De gehanteerde onderzoeksmethoden zijn in die rapporten beschreven.

2 Overzicht cameraprojecten

2.1 Aantal camera's en -gebieden

Er zijn in Amsterdam 21 gebieden waar cameratoezicht wordt toegepast (najaar 2011). Het totaal aantal camera's is 210. Drie stadsdelen hebben de meeste cameragebieden: Centrum (vijf), Nieuw West (zes) en Zuidoost (zes). De andere vier stadsdelen hebben elk één cameraproject: Noord, Oost, Zuid en West.

Cameraproject

De definitie van een cameraproject is in dit rapport een project waar de burgemeester toestemming voor geeft. De cameragebieden Wallen en Nieuwendijk vallen onder één cameraproject, evenals het Leidseplein en Rembrandtplein. Zo komen we in totaal tot 19 cameraprojecten en 21 cameragebieden. Omdat evaluaties per cameragebied worden gehouden, hebben we het in de rest van dit rapport over 21 cameragebieden.

Tabel 2.1 Cameragebieden per stadsdeel: soort gebied, aantal camera's, startjaar, 0-meting en eerdere evaluaties

		Aantal camera's	Startjaar	0-meting	Eerdere evaluaties
Centrum					
Stationseiland	Station	14	2005	-	-
Rembrandtplein	Uitgaansgebied	13	2010	2007 ⁵	-
Leidseplein	Uitgaansgebied	15	2010	2007	-
Nieuwendijk	Winkelen en wonen	9	2004	2003	04, 05, 06, 08
Wallen	Uitgaan en wonen	27	2004	2003	04, 05, 06, 08
Nieuw West					
Abraham Staalmanplein	Woonwijk	5	2004	-	07
August Allebéplein	Winkelcentrum	4	2000	2001	03, 07
Belgiëplein	Winkelcentrum	12	2001	2001	03, 07
Delflandplein	Winkelcentrum	5	2002	-	07
Overtoomse Veld	Woonwijk	9	2008	-	-
Sierplein	Winkelcentrum	7	2005	-	07
Noord					
Buikslotermeerplein	Winkelcentrum	21	2010	-	-
Oost					
Indische Buurt	Winkelstraat, uitgaan	12	2005	-	06, 08
West					
Jan van Galenstraat e.o.	Winkelstraat	3	2010	2010	-
Zuid					
Diamantbuurt	Woonwijk, winkelstraat	5	2011	2011	-
Zuidoost					
Gein	Winkelcentrum	6	2009	-	09
Amsterdamse Poort	Winkelcentrum	13	2004	2004	07, 09
Kraaiennest	Winkelcentrum	8	2000	2001	07, 09
Venserpolder	Winkelcentrum	6	2005	-	07, 09
Ganzenpoort	Winkelcentrum	10	2005	2005	07, 09
Holendrechtplein	Winkelcentrum	6	2010	-	-
Totaal		210			

In bijlage 1 staat een beschrijving van elk afzonderlijk cameraproject.

Aantal camera's

In de 21 cameragebieden gezamenlijk worden in totaal 210 camera's ingezet. Dat komt gemiddeld neer op precies tien camera's per cameragebied. In aantal camera's is het project in de Jan van Galenstraat in stadsdeel West het kleinste: hier hangen drie camera's. Op de Wallen in stadsdeel Centrum hangen de meeste camera's: 27.

Soort gebied

De meeste cameragebieden zijn winkelcentra of winkelstraten. Daarnaast zijn er ook uitgaansgebieden (Leidseplein, Rembrandtplein en de Wallen), pleinen met veel horeca of coffeeshops (Makassarplein en Javaplein, beide Indische Buurt) en een stationsgebied (Amsterdam Centraal) dat in beeld wordt gebracht.

Noot 5 De twee uitgaanspleinen zijn in organisatorische zin één project; hetzelfde geldt voor de camera's op de Wallen en in het Nieuwendijkkwartier. Er zijn echter cijfers verzameld voor deze vier gebieden apart. Er zijn dus 19 cameraprojecten, maar 21 cameragebieden.

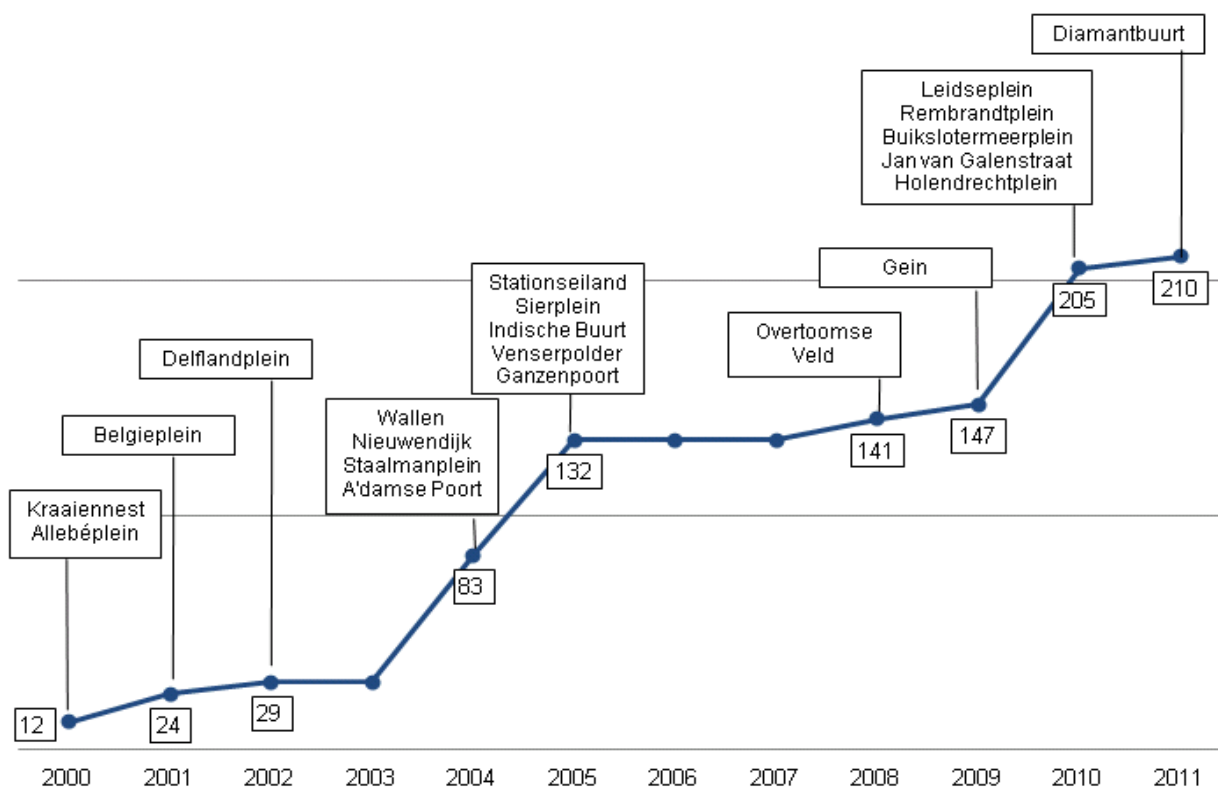
Evaluaties

Zes van de 21 cameragebieden zijn recent van start gegaan: in 2010 begonnen de cameraprojecten op het Leidseplein en Rembrandtplein (Centrum), op het Buikslotermeerplein (Noord), in de Jan van Galenstraat (West) en op het Holendrechtplein (Zuidoost). Eind oktober 2011 werden in de Diamantbuurt (Zuid) vijf camera's in gebruik genomen. In elf van de overige vijftien cameragebieden is een 0-meting gehouden. Voor die cameragebieden kan een goede vergelijking door de tijd worden gemaakt⁶. In vijf gebieden is dat dus niet mogelijk.

Groei aantal camera's

De groei van het aantal camera's was het sterkst in de jaren 2004, 2005 en in 2010. De toename van het aantal camera's in 2004 en 2005 is ongetwijfeld een gevolg van het Beleidskader Cameratoezicht waarin duidelijk werd dat cameratoezicht onder voorwaarden was toegestaan. De groei in 2010 is toevallig: verschillende projecten die al langer gepland waren werden toen tegelijkertijd gerealiseerd.

Figuur 2.1 Groei aantal camera's in Amsterdam 2000 – 2011

Noot 6 Het COT heeft in 2007 onderzoek gedaan onder het uitgaanspubliek. Die peiling kan niet als een echte 0-meting worden gebruikt, omdat er drie jaar zitten tussen de peiling en de start van het cameraproject. Ook is in 2007 alleen uitgaanspubliek ondervraagd, terwijl nu ook bewoners zijn ondervraagd net als in de andere cameragebieden. Om toch een goede vergelijking met de situatie in 2007 te kunnen maken zal begin 2012 onderzoek worden gedaan op dezelfde manier als in 2007.

Beëindigde projecten

Er zijn drie cameraprojecten beëindigd in Amsterdam. In de Diamantbuurt in Zuid hingen camera's vanaf 2007 en dit project is in 2009 ontmanteld. In 2011 zijn hier echter opnieuw vijf camera's opgehangen. In Noord hingen sinds 2006 negen camera's op het Waterlandplein en zeven camera's in de wijk Parlevinker/Zeevaarhof. Beide projecten zijn beëindigd in april 2011. De projecten die zijn ontmanteld zijn niet opgenomen in de grafiek hierboven.

Aanleiding cameratoezicht

De aanleiding voor het cameratoezicht verschilt per project. Een aantal projecten is vooral opgezet om drugsgerelateerde overlast tegen te gaan: Kraaiennest, Amsterdamse Poort, Venserpolder en Ganzenpoort (Zuidoost), Makassarplein (onderdeel Indische Buurt) en Stationseiland en Wallen/Nieuwendijk (Centrum). In de meeste andere gebieden waren jeugdoverlast (rondhangen, lastig vallen, intimidatie, vernielingen), zakkenrollen, winkeldiefstal en straatroof redenen om camera's te plaatsen. Het project op de uitgaanspleinen Leidseplein en Rembrandtplein is vooral gestart om uitgaansgerelateerde problemen van overlast en geweld te verminderen. Ook op de Wallen speelden uitgaansgerelateerde problemen naast drugshandel een belangrijke rol.

2.2 Kosten

Cameratoezicht brengt incidentele kosten met zich mee voor de aanschaf en jaarlijks terugkerende kosten, voornamelijk bestaande uit de kosten van het live toezicht. In de tabel hieronder worden deze incidentele kosten weergegeven. Het cameraproject in Amsterdam Zuid is niet meegenomen in dit overzicht, net als in de rest van dit rapport, omdat dit project nog maar een paar weken operationeel is.

Tabel 2.2 Jaarlijkse kosten cameratoezicht

	Jaarlijkse kosten
Centrum	
Stationseiland	140.000
Uitgaanspleinen	190.000
Wallen/Nieuwendijk	480.000
Nieuw West⁷	
Zes projecten	100.000
Noord	
Buikslotermeerplein	60.000
Oost	
Indische Buurt	200.000
West	
Jan van Galenstraat	40.000
Zuidoost	
Zes projecten	260.000
Totaal	ca. 1.500.000

De jaarlijks terugkerende kosten bedragen jaarlijks circa anderhalf miljoen euro. Deze kosten volgen voornamelijk uit het aantal uren dat er live toezicht wordt gehouden. In projecten waar veel live toezicht wordt gehouden (zoals op de Wallen/Nieuwendijk) zijn de kosten dan ook hoog.

Incidentele kosten (aanschaf)

De incidentele kosten zijn soms al jaren geleden gemaakt en kunnen inmiddels als afgeschreven worden beschouwd. Gemiddeld gesproken worden camera's en bijbehorende hardware in zeven jaar afgeschreven en vervangen. Als we alle gemaakte kosten voor aanschaf van camera's, toezichtcentrales, opslagservers, verbindingen, software en dergelijke bij elkaar optellen, komen we op een schatting van ruim vier miljoen euro in de afgelopen tien jaar.

Structureel en incidenteel samen

Als we de structurele en incidentele kosten van de afgelopen tien jaar bij elkaar optellen, komen we tot een schatting van circa dertien miljoen euro dat is besteed aan alle cameratoezichtprojecten in Amsterdam. In dit bedrag zijn de kosten die worden gemaakt door de stadsdelen in de vorm van personeelskosten voor projectleiding, aanbestedingen, overleg en externe kos-

Noot 7 De kosten van het cameratoezicht in Nieuw West en Oost waren niet bekend bij de stadsdelen. Op basis van openbare bronnen en op basis van de kosten van vergelijkbare projecten zijn de kosten geschat.

ten voor communicatie en evaluatie niet meegenomen. Ook de personeelskosten die zijn gemaakt door de politie voor meekijken met de beelden, reageren op incidenten, opsporing achteraf en aansturen van de toezichthouders zijn niet meegeteld.

2.3 Betrokken partijen

Bij elk project is de gemeente (stadsdeel of centrale stad) eigenaar van het camerasysteem. Het live toezicht vindt plaats in een toezichtcentrale waar mensen van stadstoezicht of van een beveiligingsbedrijf de beelden op bepaalde uren live bekijken. De politie van het betreffende wijkteam heeft de operationele regie en stuurt de toezichthouders inhoudelijk aan. Uitzonderingen hierop zijn het Centraal Station en de projecten in Noord: het toezicht vindt hier plaats in centrales waar de politie minder intensief bij betrokken is. Formeel heeft de politie hier ook de operationele regie, maar de toezichtcentrales worden niet regelmatig bezocht.

Het structurele live toezicht wordt niet door politiemensen uitgevoerd. Deze taak wordt uitbesteed aan Stadstoezicht, toezichthouders van het stadsdeel zelf of aan een beveiligingsbedrijf. Wel heeft de politie bij alle projecten⁸ de mogelijkheid live mee te kijken op de plot van het betreffende wijkteam. Dit gebeurt vooral tijdens uren dat in de toezichtcentrales geen 'gewoon' live toezicht wordt gehouden. Het lokale uitkijken door de politie op wijkniveau zal worden beëindigd – de politie centraliseert de plots – als de centrale cameratoezichtruimte voor de hele stad in gebruik is.

Tabel 2.3 Live toezicht: locatie uitkijkrimte, uitkijkende partij en gemiddeld aantal uren live toezicht per week

	Locatie uitkijkrimte	Uitkijkende partij	Gemiddeld aantal uur per week
Centrum			
Stationseiland	Stationsgebouw (NS)	Securitas	42
Uitgaanspleinen	Bureau Lijnbaansgracht	Stadstoezicht	27
Wallen/Nieuwendijk	Bureau Beursstraat	Stadstoezicht	61
Nieuw West			
Zes projecten	Delflandplein	Trigion	Onbekend ⁹
Noord			
Buikslotermeerplein	Tiel (SMC)	SMC	19
Oost			
Indische Buurt	Veemarkt	Trigion	56
West			
Jan van Galenstraat	Delflandplein (Nieuw West)	Trigion	56
Zuidoost			
Zes projecten	Amsterdamse Poort	Stadstoezicht	36

Noot 8 Uitzondering is het Rembrandtplein: beelden van dit plein kunnen wel op de plot van wijkteam Lijnbaansgracht worden uitgekeken, maar niet op het bureau van het wijkteam dat over het plein gaat (bureau Prinsengracht). Dit was een keuze van de politie vooruitlopend op de centrale cameratoezichtruimte.

Noot 9 Het aantal uren live toezicht in Nieuw West is niet opgenomen in het rapport over dit stadsdeel.

Het structurele live toezicht wordt verzorgd door verschillende instanties op verschillende plekken, zowel binnen als buiten Amsterdam. Stadsdeel Noord heeft er bijvoorbeeld voor gekozen het live toezicht te laten verzorgen door bewakingsbedrijf SMC in Tiel. Andere stadsdelen hebben een cameratoezichtruimte ingericht in een politiebureau (uitgaanspleinen) of op een aparte locatie in het stadsdeel. Stadsdeel West heeft het live toezicht ondergebracht in de cameratoezichtruimte van stadsdeel Nieuw West aan het Delflandplein.

In alle cameratoezichtruimten worden de beelden uitgekeken door gecertificeerde medewerkers van ingehuurde beveiligingsbedrijven (SMC, Trigion en Securitas) of Dienst Stadtoezicht. Het aantal uren live toezicht loopt uiteen van enkele uren tot acht uur per dag.

Bewaartermijn beelden

Wettelijk mogen camerabeelden maximaal 28 dagen worden bewaard. Bij de meeste projecten is gekozen de beelden zeven dagen te bewaren, behalve op het Stationseiland waarvan de beelden sinds 2011 voor 28 dagen worden bewaard in de voorloper van de centrale cameratoezichtruimte (CCTR). In het Centrum (Wallen/Nieuwendijk) worden de beelden 48 uur bewaard.

Centrale cameratoezichtruimte

In Amsterdam wordt op dit moment gewerkt aan het realiseren van een centrale cameratoezichtruimte (CCTR). Hierin worden in de nabije toekomst alle gemeentelijke cameraprojecten uitgekeken. De lokale cameratoezichtruimten komen dan te vervallen. De verwachting is dat de eerste cameraprojecten eind 2012 zullen worden gemigreerd naar de CCTR. Daarna worden de andere projecten verhuisd.

3 Feitelijke veiligheid

Eén van de doelstellingen van cameratoezicht is een afname van criminaliteit en overlast: een verbetering van de *objectieve* veiligheid. Om de ontwikkeling van de objectieve veiligheid te bekijken hebben we drie informatiebronnen bestudeerd: de objectieve veiligheidsindex, politieregistraties en slachtofferenquêtes.

Objectieve veiligheidsindex

De gemeentelijke veiligheidsindex voor de objectieve veiligheid wordt sinds 2003 berekend voor heel Amsterdam, voor de stadsdelen en voor buurten binnen elk stadsdeel¹⁰. De objectieve index is gebaseerd op geregistreerde aangiften (politiecijfers) en slachtofferschap (enquêtes onder bewoners). De veiligheidsindex kan maximaal inzoomen tot op het niveau van buurtcombinaties. Een toespitsing op alleen de straten die in beeld zijn van de camera's is niet mogelijk: er zijn te kleine aantallen om statistisch betrouwbare uitspraken te kunnen doen over deze kleine gebieden. In de deelrapporten per stadsdeel wordt de objectieve veiligheidsindex gepresenteerd, maar in dit overkoepelende rapport beperken wij ons tot de twee informatiebronnen die wel kunnen inzoomen tot op het niveau van de straten die in beeld zijn: politiecijfers en enquêtes.

3.1 Politiecijfers

De politie Amsterdam-Amstelland heeft voor deze evaluatie cijfers aangeleverd per cameragebied. Daarbij is een selectie gemaakt van de straten met camera's. Het gaat om aangiften, incidenten, meldingen en misdrijven. De cijfers zijn beschikbaar vanaf medio 2006 tot en met heden. Eerdere cijfers waren niet bruikbaar, omdat de cijfers voor 2006 op een andere manier werden geregistreerd. Voor projecten die al voor die tijd begonnen kan dus geen ontwikkeling sinds de start worden gepresenteerd: Indische Buurt (Oost), Kraaiennest, Amsterdamse Poort, Venserpolder en Ganzenpoort (Zuidoost), Wallen/Nieuwendijk en Stationseiland (Centrum).

Het is niet aannemelijk dat cameratoezicht effect heeft op *alle* vormen van criminaliteit en overlast. Denk bijvoorbeeld aan huiselijk geweld of burenruzies. Daarom is een selectie gemaakt van een aantal incidenttypen waarvan verwacht mag worden dat cameratoezicht daar effect op kan hebben:

- Zakkenrollerij | Straatroof
- Diefstal van fiets, bromfiets, snorfiets
- Diefstal (ook braak) uit/vanaf personenauto
- Inbraak woning, bedrijf, kantoor (met of zonder braak)
- Vernielingen van/aan auto's, gebouwen, overige objecten
- Vandalisme, baldadigheid | Openlijke geweldpleging goederen, personen
- Mishandeling | Vechtpartij | Steekpartij
- Drank- en drugsgebruik | Verkoop van nepdope
- Jeugdoverlast

Noot 10 Zie voor de index: http://www.eenveiligamsterdam.nl/cijfers_leefbaarheid/.

Deze lijst met incidenttypen is niet volledig, maar geeft een goede indicatie van de vormen van objectieve criminaliteit die met cameratoezicht zouden kunnen worden bestreden. In de politiecijfers blijken meldingen van jeugdoverlast en drugsmisdrijven relatief gesproken nauwelijks voor te komen. Daarom worden hieronder alleen aangiften en incidenten gerapporteerd. In de deelrapporten per stadsdeel worden ook de meldingen in de cijfers opgenomen, maar dit leidt niet tot andere conclusies.

Tabel 3.1 Ontwikkeling aangiften en incidenten

	Afname	Gelijk	Toename
Centrum			
Stationseiland			
Uitgaanspleinen – Rembrandtplein			
Uitgaanspleinen - Leidseplein			
Nieuwendijk			
Wallen			
Nieuw West			
Abraham Staalmanplein			
August Allebéplein			
Belgiëplein			
Delflandplein			
Overtoomse Veld			
Sierplein			
Noord			
Buikslotermeerplein			
Oost			
Indische Buurt			
West			
Jan van Galenstraat			
Zuidoost			
Gein			
Amsterdamse Poort			
Kraaiennest			
Venserpolder			
Ganzenpoort			
Holendrechtplein			
Totaal	10	6	4

Bron: Door de politie geregistreerde aangiften en incidenten per cameragebied

In tien van de twintig cameragebieden is het aantal aangiften en incidenten nu lager dan vóór de invoering van het cameratoezicht. In zes gebieden is geen toe- of afname van het aantal aangiften en incidenten zichtbaar. In vier gebieden is de geregistreerde criminaliteit gestegen. Er is dus geen eenduidig effect van cameratoezicht op de door de politie geregistreerde criminaliteit. Deze conclusie wordt bevestigd door ander onderzoek naar cameratoezicht: het effect op geregistreerde criminaliteit is moeilijk te voorspellen en te verklaren. De redenen hiervoor zijn divers. Soms geven politiecijfers trends in criminaliteit weer die al zijn ingezet voordat het cameratoezicht begon. Ook kunnen andere factoren een rol spelen, zoals toegenomen aandacht voor het gebied. Meer aandacht voor een bepaald gebied kan leiden tot een stijging van de *geregistreerde* criminaliteit die geen weergave hoeft te geven van de ontwikkeling van de *feitelijke* criminaliteit.

Geen aanwijzingen voor verplaatsing

Velen denken dat cameratoezicht tot een verplaatsing van problemen zal leiden: het zogenaamde waterbedeffect. Die verwachting blijkt niet te kloppen. In de deelrapporten per stadsdeel worden ook politiecijfers voor de straten in de omgeving van het cameragebied getoond en dat leidt tot de conclusie dat criminaliteit en overlast vanuit de cameragebieden waar een daling optrad hooguit gedeeltelijk zijn verplaatst naar de omliggende straten. Cameragebieden en hun omgeving zijn dus zeker geen communicerende vaten. Ook de diepte-interviews met de politie en de gemeente bevestigen dit beeld. Het blijkt dat er bij zeven projecten (Amsterdamse Poort, Ganzenpoort, Holendrechtplein, Indische buurt, Jan van Galenstraat, Kraaiennest en Wallen/Nieuwendijk) sprake is van *gedeeltelijke* verplaatsing van problemen naar plekken buiten beeld¹¹. Rond de Wallen en Nieuwendijk blijkt een deel van de drugsdealers en nepdope dealers zich te verplaatsen naar plekken binnen het cameragebied. Deze verplaatsing was nergens volledig: er was altijd sprake van verdunning en dus vermindering van de totale hoeveelheid criminaliteit en overlast. Een deel is verplaatst, een deel is verdwenen. Overigens is dit niet verrassend: als cameratoezicht zoals gezegd geen eenduidig effect heeft op de hoeveelheid criminaliteit in het cameragebied, is het niet aannemelijk dat dit buiten het cameragebied wel het geval zou zijn. Plegers van criminaliteit en overlast trekken zich in de meeste gevallen niets aan van cameratoezicht: het leidt dus niet tot een plotselinge daling in de cameragebieden, maar ook niet tot plotselinge verplaatsing van problemen.

Noot 11 In het rapport over Nieuw West is geen informatie over mogelijke verplaatsing opgenomen.

3.2 Slachtofferschap volgens enquêtes

Een andere informatiebron voor de objectieve veiligheid zijn slachtofferenquêtes onder bewoners en bezoekers. Daarin is gevraagd of men zelf de afgelopen twaalf maanden het slachtoffer is geworden van criminaliteit of overlast. In vergelijking met de politiecijfers heeft deze bron van informatie het grote voordeel dat ook overlast goed wordt gemeten. In de rapporten per stadsdeel worden de cijfers opgesplitst voor verschillende typen criminaliteit en overlast – hier beperken wij ons tot de grote lijnen.

Tabel 3.2 Percentage bewoners en bezoekers dat de afgelopen twaalf maanden zelf slachtoffer is geworden van één of meer vormen van criminaliteit en/of overlast

	0-meting	Vorige meting(en)	Huidige meting
Centrum			
Stationseiland ¹²	-	-	6%
Uitgaanspleinen – Rembrandtplein	-	-	4%
Uitgaanspleinen – Leidseplein	-	-	25%
Nieuwendijk ¹³	40%	40, 18, 29, 25%	18%
Wallen	49%	32, 33, 41, 34%	26%
Nieuw West¹⁴			
Abraham Staalmanplein	-	12%	17%
August Allebéplein	-	10%	18%
Belgiëplein	-	11%	26%
Delflandplein	-	8%	13%
Overtoomse Veld	-	-	12%
Sierplein	-	8%	8%
Noord			
Buikslotermeerplein	-	-	3%
Oost			
Indische Buurt	-	14% 12%	13%
West			
Jan van Galenstraat	30%	-	8% ¹⁵
Zuidoost			
Gein	-	16%	15%
Amsterdamse Poort	17%	15% 24%	13%
Kraaiennest	23%	30% 31%	17%
Venserpolder	-	15% 20%	9%
Ganzenpoort	26%	24% 19%	10%
Holendrechtplein	-	-	17%

Opmerking: De vorige metingen (de middelste kolom) zijn in verschillende jaren gehouden. De jaartallen staan in tabel 2.1.

Noot 12 Hier zijn alleen bezoekers (104) en ondernemers (20) geënuquêteerd.

Noot 13 In 2010 zijn alleen bewoners ondervraagd en geen bezoekers. De cijfers van de voorgaande metingen zijn om die reden ook alleen op bewoners gebaseerd.

Noot 14 In het rapport over Nieuw West is geen totaal slachtofferschap gerapporteerd. Daarom zijn twee delicten als indicator gekozen: diefstal en bedreiging. De cijfers kunnen daardoor niet precies worden vergeleken met de andere cameragebieden, maar geven wel een goede indruk van de ontwikkeling. De 0-meting is op een andere manier uitgevoerd waardoor daarover geen cijfers kunnen worden gerapporteerd.

Noot 15 Dit grote verschil is waarschijnlijk voor een deel veroorzaakt door een verschil in onderzoeksmethode: bij de 0-meting is een schriftelijke enquête huis aan huis verspreid. Bij de tweede meting zijn alleen mensen op straat (waaronder bewoners) ondervraagd.

Het aantal slachtoffers van criminaliteit en overlast verschilt per cameragebied. Een uitschieter naar boven is het Leidseplein met 25 procent slachtoffers. Opvallend weinig slachtoffers vinden we op het Buikslotermeerplein in Noord en op het Rembrandtplein. In de andere gebieden liggen de slachtofferpercentages allemaal rond het gemiddelde van alle projecten: 14 procent.

Tabel 3.3 Ontwikkeling slachtofferpercentages volgens enquêtes vergeleken met 0-meting of meest recente meting

	Afname	Gelijk	Toename
Centrum			
Stationseiland		?	
Uitgaanspleinen – Rembrandtplein		?	
Uitgaanspleinen – Leidseplein		?	
Nieuwendijk	Bewoners		
Wallen	Bewoners		
Nieuw West			
Abraham Staalmanplein			
August Allebéplein			
Belgiëplein			
Delflandplein			
Overtoomse Veld		?	
Sierplein			
Noord			
Buikslotermeerplein		?	
Oost			
Indische Buurt		Bezoekers	Bewoners
West			
Jan van Galenstraat			
Zuidoost			
Gein			
Amsterdamse Poort	Bewoners		Bezoekers
Kraaiennest			
Venserpolder	Bewoners	Bezoekers	
Ganzenpoort	Bewoners	Bezoekers	
Holendrechtplein		?	
Totaal	6	6	6

Opmerking: Waar de slachtoffercijfers voor bewoners en bezoekers een andere ontwikkeling lieten zien zijn deze opgesplitst.

Uit tabel 3.3 blijkt dat het slachtofferschap in de cameragebieden is afgenomen in zes gevallen, gelijk is gebleven in zes gevallen en is gestegen in zes gevallen. In de overige zes gevallen was het effect onduidelijk of onbekend. De conclusie op basis van de slachtoffercijfers uit enquêtes is dan ook hetzelfde als op basis van de politiecijfers: cameratoezicht heeft geen eenduidig effect op slachtofferschap van overlast en criminaliteit.

Omdat er nergens een quasi-experimenteel onderzoeksdesign met een 0-meting én informatie over een controlegebied beschikbaar is, is het onmogelijk causale uitspraken te doen over het effect van de camera's op de objectieve veiligheid. In elk geval is duidelijk dat camera's niet altijd leiden tot een daling van de criminaliteit en overlast. Het kán wel, maar dat ligt aan het criminaliteitsprobleem, aan de aard van het gebied en aan andere maatregelen die worden getroffen. Kortom: op basis van de geraadpleegde bronnen kan geen eenduidig antwoord worden gegeven op de vraag of camera's tot een daling van de objectieve criminaliteit leiden: soms wel, soms niet.

4 Veiligheidsgevoel en opinies over camera's

In bijna alle cameragebieden is verbetering van de subjectieve veiligheid ook een doel van het cameratoezicht. Daar beginnen we dit hoofdstuk mee. Vervolgens gaan we in op de opvattingen die mensen hebben over camera-toezicht: vinden ze het een goed idee of beschouwen ze cameratoezicht als een aantasting van hun privacy? En hoeveel mensen weten eigenlijk dat er cameratoezicht in hun buurt is?

4.1 Gevoel van veiligheid

Er zijn twee informatiebronnen geraadpleegd om de ontwikkeling in het veiligheidsgevoel te meten: de subjectieve gemeentelijke veiligheidsindex en enquêtes op straat. We schreven het al in het vorige hoofdstuk: de veiligheidsindex kan niet inzoomen tot op het niveau van de straten waar de camera's hangen. In de rapporten voor de afzonderlijke projecten wordt ook de veiligheidsindex gepresenteerd. In dit overkoepelende rapport beperken we ons echter tot de enquêtes die wel alleen in de cameragebieden zelf zijn gehouden.

De verschillen in veiligheidsgevoelens tussen de cameragebieden zijn zeer groot. Uitschieters naar boven zijn de Nieuwendijk (72%) en de Wallen (68%): hier voelt een zeer groot deel van de bewoners zich wel eens onveilig op straat. Uitschieters naar beneden zijn de Jan van Galenstraat (7%) en het Sierplein (9%) waar verreweg de meeste mensen zich veilig voelen. In de rest van de gebieden voelt tussen de 10% en 50% zich soms of vaak onveilig.

Tabel 4.1 Onveiligheidsgevoelens: percentage bewoners en bezoekers dat zich soms of vaak onveilig voelt in het cameragebied

	0-meting	Vorige effect-meting	Huidige meting
Centrum			
Stationseiland ¹⁶	-	-	10%
Uitgaanspleinen – Rembrandtplein	-	-	10%
Uitgaanspleinen – Leidseplein	-	-	15%
Nieuwendijk ¹⁷	83%	75, 75, 67, 69%	72%
Wallen	74%	81, 76, 80, 72%	68%
Nieuw West¹⁸			
Abraham Staalmanplein	-	- ¹⁹	22%
August Allebéplein	61%	-	23%
Belgiëplein	52%	-	32%
Delflandplein	-	-	23%
Overtoomse Veld	-	-	14%
Sierplein	-	-	9%
Noord			
Buikslotermeerplein	-	-	10%
Oost			
Indische Buurt	-	36% 31%	35%
West			
Jan van Galenstraat	41%	-	7% ²⁰
Zuidoost			
Gein	-	63%	46%
Amsterdamse Poort	63%	46% 51%	36%
Kraaiennest	56%	55% 61%	45%
Venserpolder	-	52% 50%	36%
Ganzenpoort	45%	37% 42%	33%
Holendrechtplein	-	-	50%

Bron: Enquêtes onder bewoners en bezoekers in de cameragebieden.

Noot 16 Vanwege het speciale karakter van dit gebied (geen bewoning) zijn hier bezoekers (104) en ondernemers (20) geënquêteerd. Dit geldt ook voor de andere tabellen.

Noot 17 In 2010 zijn alleen bewoners ondervraagd, ook op de Wallen. Daarom zijn de cijfers alleen voor die groep weergegeven, ook in de voorgaande metingen.

Noot 18 Bij de projecten in Nieuw West is onderscheid gemaakt tussen de veiligheidsgevoelens overdag en 's avonds. Hiervan hebben het gemiddelde genomen.

Noot 19 Omdat er in 2007 alleen gevraagd is naar de onveiligheidsgevoelens overdag kunnen hier geen vergelijkbare cijfers worden weergegeven.

Noot 20 Dit grote verschil is zeer waarschijnlijk te wijten aan een verschillende meetmethode.

Tabel 4.2 Ontwikkeling onveiligheidsgevoelens per cameraproject in vergelijking met 0-meting of laatste voorgaande meting

	Verbetering	Gelijk	Verslechtering
Centrum			
Stationseiland		?	
Uitgaanspleinen – Rembrandtplein		?	
Uitgaanspleinen - Leidseplein		?	
Nieuwendijk			
Wallen			
Nieuw West²¹			
Abraham Staalmanplein			
August Allebéplein			
Belgiëplein		Bewoners	Bezoekers
Delflandplein			
Overtoomse Veld		?	
Sierplein			
Noord			
Buikslotermeerplein		?	
Oost			
Indische Buurt	Bezoekers		Bewoners
West			
Jan van Galenstraat			
Zuidoost			
Gein	Bewoners	Bezoekers	
Amsterdamse Poort	Bewoners	Bezoekers	
Kraaiennest	Bewoners		Bezoekers
Venserpolder	Bewoners	Bezoekers	
Ganzenpoort	Bewoners		Bezoekers
Holendrechtplein		?	
Totaal	10	7	4

Opmerking: Waar de slachtoffercijfers voor bewoners en bezoekers een andere ontwikkeling lieten zien zijn deze opgesplitst.

Het blijkt dat de veiligheidsgevoelens in tien gevallen zijn verbeterd sinds invoering van het cameratoezicht. In zeven gevallen zijn ze niet veranderd en in vier gevallen is sprake van een verslechtering. Een overkoepelende conclusie kan dus – net als bij de objectieve veiligheid – niet worden getrokken.

In hoeverre hebben de ontwikkelingen in het veiligheidsgevoel te maken met de camera's? Veiligheidsgevoelens worden door veel factoren beïnvloed en niet alleen door camera's. Het blijkt dat het veiligheidsgevoel in Amsterdam niet alleen in een deel van de cameragebieden is verbeterd, maar over de hele linie. Op gemeentelijk niveau is sprake van een flinke verbetering van de subjectieve veiligheid, vooral tussen 2003 en 2006. Daarna bleven de veiligheidsgevoelens stabiel op een relatief laag niveau (75 in 2006 in plaats van 100 in 2003). Omdat deze positieve ontwikkeling voor de hele gemeente

Noot 21 In Nieuw West vergelijken we met de vorige meting en niet met de 0-meting omdat er bij de huidige meting door Regioplan een onderscheid is gemaakt tussen gevoel van onveiligheid overdag en 's avonds. In 2007 is er gekeken naar de onveiligheidsgevoelens overdag, daarom wordt de ontwikkeling alleen hiervoor weergegeven.

geldt, is het twijfelachtig of het licht positieve beeld dat uit de enquêtes voor dit onderzoek spreekt nu een gevolg is van de camera's of van de bredere positieve trend.

4.2 Draagvlak voor cameratoezicht

Een belangrijke vraag bij cameratoezicht is of er draagvlak is onder bewoners, bezoekers en ondernemers. Omdat deze opinie niet sterk verandert in de loop der jaren, presenteren we hier alleen de cijfers van de laatste meting. In de rapporten per stadsdeel staan ook de cijfers uit eerdere metingen.

Tabel 4.2 Percentage bewoners en bezoekers dat vóór cameratoezicht is

	2011
Centrum	
Stationseiland	91%
Uitgaanspleinen – Rembrandtplein	82%
Uitgaanspleinen – Leidseplein	76%
Nieuwendijk	74%
Wallen	74%
Nieuw West²²	
Abraham Staalmanplein	-
August Allebéplein	-
Belgiëplein	-
Delflandplein	-
Overtoomse Veld	-
Sierplein	-
Noord	
Buikslotermeerplein	95%
Oost	
Indische Buurt	81%
West	
Jan van Galenstraat	66%
Zuidoost	
Gein	85%
Amsterdamse Poort	79%
Kraaiennest	88%
Venserpolder	70%
Ganzenpoort	84%
Holendrechtplein	78%
Gemiddeld	80%

Een zeer ruime meerderheid van alle ondervraagden is voorstander van cameratoezicht: van minimaal 66 procent in de Jan van Galenstraat tot maar liefst 95 procent op het Buikslotermeerplein. Gemiddeld over alle camera-projecten blijkt dat 80 procent van alle ondervraagden voorstander is van cameratoezicht.

Noot 22 In het onderzoek over Nieuw West is niet gerapporteerd over het draagvlak voor camera's.

4.3 Privacy

In onderstaande tabel staat hoeveel procent van de bewoners en bezoekers van de cameragebieden van mening is dat cameratoezicht een aantasting van de privacy is. Ook hier worden alleen de meest recente cijfers gepresenteerd, omdat ook deze opinie niet sterk fluctueert in de meeste gevallen.

Tabel 4.4 Percentage bewoners en bezoekers dat cameratoezicht een aantasting van de privacy vindt.

	2011
Centrum	
Stationseiland	8%
Uitgaanspleinen – Rembrandtplein	18%
Uitgaanspleinen – Leidseplein	23%
Nieuwendijk	39%
Wallen	29%
Nieuw West²³	
Abraham Staalmanplein	-
August Allebéplein	-
Belgiëplein	-
Delflandplein	-
Overtoomse Veld	-
Sierplein	-
Nieuwendijk	-
Noord	
Buikslotermeerplein	23%
Oost	
Indische Buurt	19%
West	
Jan van Galenstraat	22%
Zuidoost	
Gein	22%
Amsterdamse Poort	27%
Kraaiennest	20%
Venserpolder	37%
Ganzenpoort	18%
Holendrechtplein	35%
Gemiddeld	24%

Ongeveer een kwart van de ondervraagden (24%) vindt dat de privacy wordt aangetast door de camera's. Uitschieters naar boven zijn de Venserpolder (37%), het Holendrechtplein (35%) en de Nieuwendijk (39%) waar meer dan een derde van de ondervraagden camera's als een aantasting van de privacy beschouwt. De uitschieter naar beneden is het Stationseiland waar maar 8 procent van de geënquêteerden cameratoezicht als een aantasting van de privacy beschouwt. Ongetwijfeld heeft dit te maken met het feit dat er geen woningen in dit gebied zijn. Overigens zijn er ook mensen die camera's een aantasting van de privacy vinden maar het desondanks een goed middel vinden.

Noot 23 In Nieuw West is niet gevraagd naar de opvattingen over privacy.

4.4 Bekendheid met cameratoezicht

Als het de bedoeling is dat cameratoezicht enerzijds een gevoel van veiligheid geeft aan de burger en anderzijds een preventief effect moet hebben op plegers van overlast en criminaliteit, is het wenselijk dat zoveel mogelijk mensen weten dat er cameratoezicht is.

Het is een wettelijke eis dat cameratoezicht wordt bekendgemaakt: heimelijk cameratoezicht is niet toegestaan. In Amsterdam wordt het cameratoezicht bekend gemaakt door informatieborden op straat op te hangen. In sommige gebieden is ook via andere kanalen, zoals de lokale media of een informatiecampagne bij aanvang over het cameratoezicht gecommuniceerd.

Tabel 4.4 Percentage bewoners en bezoekers dat weet dat er camera's in het gebied hangen.

	0-meting	Vorige effectmeting	Huidige meting
Centrum			
Stationseiland	-	-	57%
Uitgaanspleinen – Rembrandtplein	-	-	41%
Uitgaanspleinen - Leidseplein	-	-	48%
Nieuwendijk	46% ²⁴	57%	66%
Wallen	57% ²⁵	75%	72%
Nieuw West			
Zes gebieden samen	75% ²⁶ 68% ²⁷	-	77%
Noord			
Buikslotermeerplein	-	-	51%
Oost			
Indische Buurt	-	57%	41%
West			
Jan van Galenstraat	59% ²⁸	-	65%
Zuidoost			
Gein	-	63%	46%
Amsterdamse Poort	-	64%	65%
Kraaiennest	-	65%	56%
Venserpolder	-	79%	64%
Ganzenpoort	-	60%	70%
Holendrechtplein	-	-	69%
Gemiddeld	-	65%	59%

Bij de laatste peiling wist iets meer dan de helft (59%) van de bewoners en bezoekers van de cameragebieden dat er camera's hangen. Er zijn vier gebieden waar minder dan de helft van de ondervraagden op de hoogte is: Rembrandtplein, Leidseplein, Indische Buurt en Gein. De bekendheid is het grootste (minimaal 70%) in de zes gebieden in Nieuw West (gemiddeld), de Wallen en Ganzenpoort.

Noot 24 Kort voor de plaatsing is gevraagd of mensen wisten dat er camera's zouden komen.

Noot 25 Idem.

Noot 26 August Allebéplein.

Noot 27 Belgiëplein.

Noot 28 Bij deze 0-meting waren de camera's kort ervoor geplaatst. Dit was ook al bekend gemaakt via diverse media dus het is geen zuivere 0-meting.

Het is opvallend om te zien dat de bekendheid is afgenomen in vrij veel cameragebieden. Je zou verwachten dat steeds meer mensen ervan op de hoogte raken naarmate de camera's langer hangen, maar dat is dus niet het geval. Dat laat zien dat camera's voortdurend onder de aandacht moeten worden gebracht om gewenning te voorkomen.

CAMERA TOEZICHT

POLITIE
09008844

Stadsdeel Zeeburg

XXXX

SPANKER

Adres:
Loopt
Huis

5 De procesevaluaties

Maatschappelijke effecten niet eenduidig

De twee voorgaande hoofdstukken gingen over de vraag wat de maatschappelijke effecten van cameratoezicht zijn: wordt het feitelijk veiliger op straat en voelen mensen zich veiliger? Die vragen bleken niet eenduidig te beantwoorden: soms was er wel een positief effect, soms niet en soms leek er zelfs een verslechtering op te treden. Daarmee wijkt Amsterdam overigens niet af van andere Nederlandse gemeenten. Op basis van alle gemeentelijke evaluaties van cameratoezicht die tot nu toe zijn uitgevoerd komt het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid tot deze conclusie:

"Studies laten geen duidelijk beeld zien over welk effect cameratoezicht sorteert. Soms is er een toename van de objectief te meten veiligheid, maar een stilstand of achteruitgang van de objectief te meten veiligheid wordt ook regelmatig waargenomen. Hetzelfde geldt voor de subjectieve veiligheidsgevoelens."²⁹

Een belangrijke reden hiervoor is dat de onderzoeksopzet vaak geen harde conclusies toelaat over het effect van cameratoezicht, vooral door het ontbreken van een controlegebied. Dat geldt voor Amsterdam, maar ook voor de meeste andere gemeenten. In een overkoepelend rapport over gemeentelijk cameratoezicht in Nederland staat:

"De effectiviteit van cameratoezicht is lastig vast te stellen en soms helemaal niet te meten. Niveau 3 van de MSMS (...) wordt zelden gehaald. Dit is het geval omdat niveau 3 een controlegebied veronderstelt. Het vinden van een gebied vergelijkbaar met het cameragebied, maar zonder camera's, is vaak lastig en soms zelfs onmogelijk. (...) De omstandigheden waaronder het middel wordt toegepast zijn bepalend voor het succes van cameratoezicht in een specifiek gebied. Evaluaties van cameratoezicht moeten zich daarom in de eerste plaats richten op de vraag of cameratoezicht het juiste middel is en blijft om problemen in dat specifieke gebied aan te pakken. Daarover kunnen uitspraken gedaan worden op basis van een evaluatie die de doelen van het cameratoezicht toetst aan de resultaten van het instrument in de praktijk"³⁰

Die praktijk staat centraal in dit hoofdstuk. We kijken niet langer naar de *outcome* (maatschappelijke effecten), maar naar de *output* (opbrengsten) van de cameraprojecten. Dit doen we in een zogenaamde procesevaluatie waarin het gaat om de volgende vragen: Hoe is de kwaliteit van het live toezicht? Hoe vaak wordt er gereageerd op straat als er een incident wordt waargenomen? Hoe vaak worden opgenomen beelden gebruikt voor opsporing? Dit maakt duidelijk in hoeverre het aannemelijk is dat de camera's überhaupt een effect konden hebben op maatschappelijk niveau.

Noot 29 CCV (2009), *Handreiking Cameratoezicht*.

Noot 30 Regioplan (2010), *Steeds meer beeld; evaluatie vijf jaar cameratoezicht op openbare plaatsen*.

In de deelrapporten is de procesevaluatie per cameraproject uitgebreid beschreven. In dit overkoepelende rapport beperken we ons tot een aantal overkoepelende observaties over de technische prestaties (5.1), het live toezicht, het aantal geregistreerde incidenten en het gebruik van opgenomen beelden voor opsporingsdoeleinden. Dat doen we aan de hand van gekozen doelstellingen (5.2), de samenwerking tussen stadsdeel, politie en toezichthouders (5.3) en een afsluitende paragraaf over de centrale camera-toezichtruimte die momenteel wordt gerealiseerd (5.4).

5.1 Techniek

Camera's worden in Amsterdam door de stadsdelen zelf en per project aangeschaft en opgehangen. Dat heeft geleid tot een grote diversiteit in leveranciers, camera-systemen, verbindingen en toezichtcentrales. In de afzonderlijke rapporten per stadsdeel wordt beschreven hoe de realisatie van elk cameraproject in zijn werk ging en welke lessen zijn geleerd. Hier presenteren we de overkoepelende conclusies.

Techniek en samenwerking

Het realiseren van een cameraproject kost in de meeste gevallen (veel) meer tijd en moeite dan vooraf werd ingeschat. Niet alleen moeten er een leverancier en camera's worden uitgekozen, maar ook moeten er verbindingen en stroomvoorziening worden geregeld. Daarnaast moet er een toezichtcentrale worden ingericht of moeten de nieuwe beelden op een bestaande centrale worden aangesloten. Er moeten beeldschermen, bedieningspanelen, opslagservers en een systeem voor incidentenregistratie worden aangeschaft. In technische zin blijkt cameratoezicht een complex instrument.

Daarnaast moeten er samenwerkingsafspraken worden gemaakt over het live toezicht, het terugkijken en veilig stellen van opgenomen beelden en dergelijke. Ook zijn er vaak vergunningen nodig om de camera's aan gevels van gebouwen op te mogen hangen en moeten er afspraken gemaakt worden met pandeigenaren voor het plaatsen van zendmasten. Ook voor graafwerkzaamheden is een vergunning nodig. Dat blijkt er in de praktijk toe te leiden dat het realiseren van een goed werkend cameraproject minimaal enkele maanden en soms meer dan een jaar kost.

Nieuwe projecten

Vier van de onderzochte cameraprojecten zijn in 2010 gestart: Holendrechtplein in Zuidoost, Leidseplein/Rembrandtplein in Centrum, Buikslotermeerplein in Noord en Jan van Galenstraat in West. Bij de laatste twee projecten waren de technische problemen zo groot, dat ze het daadwerkelijk uitoefenen van cameratoezicht gedurende langere tijd onmogelijk maakten. In Noord waren er maanden na het ophangen van de camera's nog altijd grote technische problemen, met name met de verbinding richting de uitkijkcentrale in Tiel. In West duurde het vier maanden na ophangen van de camera's voordat er beelden beschikbaar waren in de toezichtcentrale en daarna duurde het nog twee maanden voordat de beelden goed genoeg waren om uit te kijken. Ook sindsdien vallen er regelmatig camera's voor korte of langere tijd uit en blijken de beelden niet goed door te komen tijdens mist of zware regenval. Daar kwam nog bij dat door een lekkage op het politiebureau de server kapot ging. Totdat deze vervangen was konden de beelden niet worden bekeken.

De draadloze verbindingen op de uitgaanspleinen werkten daarentegen

vanaf het begin goed: de beeldkwaliteit is goed en de bediening van de camera's werkt snel en intuïtief, zonder vertragingen. Dat is opvallend in een gebied met zoveel fysieke (tramrails en –draden) en technische (veel mobiele telefonie e.d.) belemmeringen voor draadloze signaaloverdracht. Het in 2010 gestarte cameraproject op het Holendrechtplein werd op de bestaande cameratoezichtruimte in Zuidoost aangesloten en werkt technisch naar tevredenheid.

Bestaande cameraprojecten

De andere cameraprojecten die al langer lopen, hebben de aanloopfase achter de rug en zijn nu technisch in orde. Het project op het stationseiland kende de eerste jaren problemen met de draadloze verbindingen: deze bleken erg gevoelig voor objecten die de draadloze signaaloverdracht blokkeerden. Veelvuldige storingen en uitval van camera's waren er het gevolg van. Na de evaluatie in 2009 is het systeem doorgelicht en is het aantal storingen teruggebracht tot enkele keren per maand. In Oost en Zuidoost zijn de betrokken partijen tevreden over de technische werking van de camera's. In Nieuw West loopt het vaste cameratoezicht (dat via glasvezelverbindingen werkt) op de vijf pleinen technisch goed. Het flexibele cameraproject op het Overtoomse Veld heeft veel last van storingen: het komt regelmatig voor dat er langer dan een week geen camerabeelden binnenkomen in de uitkijkruimte van een of meerdere camera's. Het project Wallen/Nieuwendijk loopt technisch naar behoren.

Beeldkwaliteit

Per project is vastgesteld of de beeldkwaliteit volgens de eindgebruikers (toezichthouders en politie) goed is. Bij alle projecten zijn de betrokken partijen tevreden over de kwaliteit van de beelden bij daglicht. De nachtelijke beelden zijn bijna nergens bruikbaar voor identificatie of herkenning van personen, maar wel voor overzichtsbeelden. Zeker bij tegenlicht van straatlantaarns, koplampen of bij slecht weer, worden de beelden onduidelijk.

Verplaatsen van camera's

Criminaliteit en overlast zijn dynamische problemen: ze kunnen ineens de kop opsteken of verdwijnen. Daarom willen de meeste stadsdelen een camerasysteem dat zo flexibel mogelijk is. Die flexibiliteit blijkt vaak erg moeilijk te realiseren. In de hele gemeente Amsterdam is het afgelopen jaar één camera verplaatst en dat kostte twee maanden tijd en ongeveer tienduizend euro. Flexibel cameratoezicht is in de praktijk niet eenvoudig te realiseren en het is waarschijnlijk ook niet goedkoper dan vast cameratoezicht. In het hoofdstuk met conclusies komen we hierop nog terug.

Stadsdelen en centrale stad

Voor de meeste projectleiders in de stadsdelen was het voor het eerst dat ze een cameraproject moesten realiseren. Sommige stadsdelen huurden een externe technische adviseur in, maar externe inhuur kost ook tijd: er moeten onderweg allerlei belangrijke keuzes worden gemaakt en het stadsdeel moet er dus continu 'bovenop zitten'. Al doende hebben de projecteigenaren veel waardevolle lessen geleerd, maar die zijn niet centraal geïnventariseerd en gedeeld zodat andere projecteigenaren daar hun voordeel mee konden doen. Dat is een gevolg van de werkwijze die tot nu toe in Amsterdam is gevolgd: stadsdelen moeten in de lokale subdriehoek met politie en Openbaar Ministerie bepalen of ergens cameratoezicht nodig is en daarna vragen ze toestemming aan de burgemeester. Als die toestemming wordt gegeven, gaat het stadsdeel het cameraproject realiseren. De laatste jaren

is er overigens wel steeds meer uitwisseling tussen stadsdelen en centrale stad geweest, maar er is geen centrale borging van kennis en ervaring. Andere grote steden als Rotterdam, Den Haag en Utrecht kopen hun camera-systemen centraal in en werken met vaste leveranciers voor de camera-systemen en met vaste aannemers als er glasvezel moet worden aangelegd. Dit zal in Amsterdam ook de praktijk worden als de centrale cameratoezichtruimte is gerealiseerd: het inkoopproces wordt gecentraliseerd en gestandaardiseerd. Dat geeft de projectleiders meer tijd om parallel aan het technische spoor het beleidsmatige en organisatorische traject goed uit te voeren.

5.2 Doelstellingen

Voor elk cameraproject moet zoals gezegd toestemming worden gevraagd aan de burgemeester. Dat betekent dat moet worden aangetoond dat cameratoezicht noodzakelijk, proportioneel en subsidiair is. Dat gebeurt op basis van een probleemanalyse die leidt tot een Plan van Aanpak waarin het overlast- of criminaliteitsprobleem in het gebied wordt beschreven en de rol die de camera's moeten spelen bij het oplossen van dat probleem. Het Plan van Aanpak bevat als het goed is een aantal SMART-geformuleerde doelen op basis waarvan een evaluatie kan worden gehouden. Het Plan van Aanpak legt daarmee de basis voor elk cameraproject.

Het valt op dat de gekozen doelstellingen vaak alleen betrekking hebben op maatschappelijke effecten: minder criminaliteit en overlast en een groter veiligheidsgevoel. Het probleem van die doelstellingen is dat er naast de camera's allerlei andere factoren van invloed zijn op de objectieve en subjectieve veiligheid. Zo kan bijvoorbeeld tegelijk met invoering van cameratoezicht het aantal uren fysiek toezicht toenemen of kan de openbare ruimte in het gebied worden verbeterd. Om te kunnen bepalen welke bijdrage de camera's precies leveren zijn indicatoren nodig voor de directe resultaten (outputdoelstellingen). Die kunnen bijvoorbeeld gaan over de kwaliteit van het live toezicht, het afhandelen van technische storingen, het aantal reacties op incidenten en het aantal keren dat opgenomen beelden voor opsporing worden gebruikt. Dergelijke doelstellingen zijn nu slechts bij enkele projecten opgenomen en dat bemoeilijkt niet alleen de evaluatie achteraf, maar ook het dagelijkse functioneren van het systeem. Verder valt op dat doelstellingen vaak niet worden bijgesteld, ook niet als het cameraproject al meerdere jaren loopt. Het is niet eenvoudig om goede doelstellingen en indicatoren voor de output te vinden: informatiebronnen zijn lang niet overal beschikbaar. Ook blijkt dat een deel van de indicatoren en outputdoelstellingen die wel zijn gekozen niet altijd SMART (specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden) waren. Vaak zijn ze wel meetbaar, maar blijken ze na verloop van tijd niet realistisch te zijn. Het zoeken naar goede indicatoren en informatiebronnen is dus wel in gang gezet, maar het blijkt moeilijk om ze te integreren in de dagelijkse gang van zaken in cameraprojecten. Hier komen we in de conclusies op terug.

5.3 Samenwerking

In elk cameraproject werken minstens drie partijen samen:

- het stadsdeel/centrale stad: eigenaar van het systeem
- de toezichthouders: live toezicht en melden, registreren incidenten
- de politie: gebruiker, operationeel regisseur en opsporing achteraf

Om van cameratoezicht een succes te maken moeten deze drie partijen het eens zijn over de doelen en over de manier waarop de doelen moeten worden bereikt. In alle cameraprojecten zijn de samenwerkingsafspraken bij aanvang beschreven in een protocol dat door, of in elk geval namens, alle partners is opgesteld. Deze protocollen zijn over het algemeen goed uitgewerkt en bieden een goede basis voor samenwerking.

In de praktijk blijkt echter dat de samenwerking tussen de drie genoemde partijen niet vanzelf tot stand komt en ook niet vanzelf doorgaat. Vaak is er bij aanvang regelmatig overleg, maar bij cameraprojecten die wat langer lopen of die te kampen hebben met hardnekkige technische problemen, kan de samenwerking stokken.

Stadsdeel – projecteigenaar

Het stadsdeel of de centrale stad (uitgaanspleinen en stationseiland) is eigenaar van het camerasysteem en is de partij die de kosten voor zijn rekening neemt. Bij alle projecten treedt deze eigenaar op als projectleider in de fase waarin het project wordt gebouwd³¹. Bij sommige projecten blijft het hier bij en is de taak die de eigenaar (het stadsdeel of de centrale stad) voor zichzelf ziet 'het zorgen voor een technisch goed functionerend camerasysteem'. Als dat eenmaal is gerealiseerd, wordt de operationele regie aan de politie overgedragen, zoals de Gemeentewet voorschrijft. Mocht zich een technische storing voordoen, dan komt de gemeente of het stadsdeel weer in beeld.

Deze taakopvatting blijkt te beperkt: het stadsdeel heeft als initiatiefnemer en eigenaar van het systeem de eindverantwoordelijkheid voor het bereiken van de doelstellingen. Er is regie nodig door een stevige projectleiding die verantwoordelijk is voor het hele project en niet slechts voor het technisch functioneren. Alleen dan kan worden voorkomen dat samenwerkingspartners, overigens om begrijpelijke redenen, hun verantwoordelijkheid niet nemen of, als zich een probleem voordoet, met een beschuldigende vinger naar een ander gaan wijzen. Het gezamenlijke belang moet voorop blijven staan en die taak kan binnen de huidige omstandigheden eigenlijk alleen de projecteigenaar op zich nemen.

Het werkt het beste als er een werkgroep wordt opgericht met afgevaardigden van stadsdeel/gemeente, politie en toezichthouders die periodiek bijeenkomt, bijvoorbeeld elke maand in het eerste jaar en daarna elk kwartaal. Die werkgroep moet ervoor zorgen dat de gekozen doelstellingen uit het Plan van Aanpak leidend blijven en dat er actie wordt ondernomen als blijkt dat de doelen niet (zullen) worden gehaald.

Noot 31 Dit geldt zoals gezegd niet voor het Stationseiland en de uitgaanspleinen waar de centrale stad de projecteigenaar is. In dit hoofdstuk wordt de term stadsdeel gebruikt, maar daarmee bedoelen we dus soms de centrale stad en niet stadsdeel Centrum.

Het overleg tussen alle betrokkenen gaat vaak over actuele zaken: storingen of opvallende incidenten. Het doel van cameratoezicht is echter een effect op straat: meer veiligheid en een veiliger gevoel. Dat betekent, als het goed is, dat de oorspronkelijke probleemdefinitie in de loop van de tijd verandert. Als cameratoezicht goed werkt moeten de problemen afnemen. Af en toe moet dan ook op een abstracter niveau de balans opnieuw worden opge maakt. Moet het live toezicht misschien op andere tijdstippen worden gehouden? Moeten er camera's worden verplaatst? Kunnen er camera's worden ontmanteld? Dat soort vragen komen nu nauwelijks aan bod: de oorspronkelijke doelstellingen worden gehandhaafd en verschuiven daarvoor naar de achtergrond tot het moment waarop de evaluatie wordt gehouden.

Toezichthouders – live toezicht

Het live toezicht wordt uitbesteed aan de Dienst Stadtoezicht of aan een beveiligingsbedrijf. Bij alle projecten zijn hiervoor bij aanvang protocollen opgesteld en die zijn op papier goed in orde. In een deel van de cameragebieden blijkt echter dat de vooronderstellingen die aan de protocollen ten grondslag lagen niet precies aansloten op de werkelijkheid: problemen bleken anders dan verwacht. De protocollen zijn vaak algemeen van aard en geven geen specifieke richting aan het dagelijkse werk in de toezichtcentrale.

Bij verschillende projecten geven de toezichthouders aan behoefte te hebben aan specifiekere instructies voor het uitkijken. Ze weten eigenlijk niet goed waar ze op moeten letten: overlast, criminaliteit, parkeren of leefbaarheid? Het is ook opvallend dat toezichthouders vaak meekijken naar incidenten waar de politie al aanwezig is. Op de uitgaanspleinen geldt dit bijvoorbeeld voor maar liefst tachtig procent van de geregistreerde incidenten. Als vooraf is afgesproken dat de toezichthouders op dit soort momenten moeten meekijken om bewijsmateriaal te vergaren, is dit een prima toepassing van cameratoezicht. In veel gevallen voegt dit soort cameratoezicht echter weinig toe, omdat de politie toch al ter plaatse is.

De politie heeft de operationele regie en dat houdt in dat ze de toezichthouders actief moeten begeleiden in het live toezicht: zij moeten aangeven op basis van een analyse van de problemen waar de toezichthouders zich op zouden moeten richten en wat ze moeten doen als ze een incident waarnemen. De communicatie tussen de politie en de toezichthouders is dus van groot belang. Onder normale omstandigheden is de afstand tussen de toezichthouders en de politie groot. Dit werkt twee kanten op: in sommige projecten geeft de politie aan dat de rapportages vanuit de toezichtcentrales een te laag niveau hebben of niet gestructureerd genoeg zijn waardoor ze nauwelijks gelezen en gebruikt worden. De toezichthouders op hun beurt geven aan dat ze nauwelijks terugkoppeling krijgen over wat er met hun meldingen wordt gedaan. Dat leidt er in een aantal gevallen toe dat de toezichthouders vooral 'laaghangend fruit' plukken: incidenten die goed zichtbaar zijn en waar er veel van zijn. Zo wordt er in veel projecten opvallend veel parkeeroverlast geregistreerd door toezichthouders, terwijl dit nergens een expliciete doelstelling van het cameratoezicht was.

Ook de vraag of het toezicht wel op de juiste uren plaatsvindt krijgt te weinig aandacht. De uitkijkuren worden bij aanvang van het project bepaald, vaak mede op grond van beschikbare financiën, en deze worden tijdens de looptijd van het cameratoezicht niet meer bijgesteld. Uitzonderingen op deze regel zijn er echter ook: zo is het toezicht op de Nieuwendijk overdag uitgebreid en op de Wallen juist 's nachts, maar dit is een uitzondering. Er valt winst te behalen met specifiekere uitkijkopdrachten en een intensievere samenwerking, zowel voor de politie als voor de toezichthouders.

Politie – toezicht en opsporing

Politie mensen bekijken ook camerabeelden, maar doen dat in principe alleen gedurende de uren dat er geen structureel *live* cameratoezicht is. Als zich een incident voordoet en de wachtcommandant op het wijkteam de beschikking heeft over beelden, worden deze vaak bekeken. Tijdens zogenaamde vrijvaluren als het rustig is op straat wordt ook af en toe naar de beeldschermen gekeken door de politie. Daarnaast gebruikt de politie de camera's ook voor bijvoorbeeld de aanpak van straatrovers of zakkenrollers. Dit wordt gedaan door speciale teams die op projectbasis werken en dossiers opbouwen over bekende (groepen) verdachten. Dit gebruik van de camera's is niet altijd bekend bij de lokale projectleiders van de politie die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd. Daarom kon informatie over deze toepassing van de camera's niet altijd worden meegenomen in de deelrapporten. De camera's worden ook gebruikt tijdens voetbalwedstrijden (bij de Arena in de uren rond de wedstrijd, maar bijvoorbeeld ook op de Wallen in de nacht voorafgaand en volgend op een wedstrijd) en tijdens andere grote evenementen. De politie geeft aan dat de meerwaarde hiervan groot is, maar er zijn geen 'harde' cijfers beschikbaar over de opbrengsten. Op basis van een aanvullend interview met de regionale portefeuillehouder blijkt in elk geval dat er in Zuidoost in 2010 in totaal 152 aanhoudingen zijn verricht van straatrovers op basis van cameratoezicht. Daarbij werden overigens niet alleen de gemeentelijke camera's gebruikt, maar ook die van het GVB en de NS.

Opgenomen camerabeelden kunnen worden gebruikt voor opsporing. In de Gemeentewet is aangegeven dat de opgenomen beelden een register vormen in de zin van de Wet politiegegevens. Dit betekent dat beelden van delicten die zijn waargenomen met de camera's mogen worden gebruikt als richtinggevende informatie voor opsporing en als bewijsmateriaal. Andere toepassingen van cameratoezicht, zoals stelselmatige observatie van verdachten, vereist een andere juridische grondslag.

Het blijkt dat er onvoldoende politiecapaciteit is om na een incident altijd de opgenomen beelden te bekijken. Het lijkt logisch om na een aangifte of melding uit een cameragebied te bekijken of er bruikbare beelden zijn, maar dit kost veel tijd. Een voorbeeld: als er een incident is gebeurd in een cameragebied met vijf camera's rond middernacht, moet meestal zo'n twee uur beeldmateriaal (een uur vóór het incident en een uur daarna) van vijf camera's worden bekeken. Dat komt neer op tien uur politiecapaciteit, behalve als de beelden versneld kunnen worden teruggekeken. Zo'n tijdsinvestering is alleen gerechtvaardigd als er een gerede kans bestaat dat de beelden relevante informatie of zelfs bewijsmateriaal over een verdachte zullen opleveren. Alleen als het gaat om een ernstig incident is zo'n tijdsinvestering terecht. In de andere gevallen worden de opgenomen beelden lang niet altijd bekeken.

Hoe vaak de politie opgenomen beelden gebruikt voor opsporing is onbekend. Dit wordt niet systematisch bijgehouden. Wel is uit kwalitatieve infor-

matie uit interviews duidelijk dat in de meeste cameraprojecten 'regelmatig' opgenomen beelden worden gebruikt door de politie. Soms gebeurt dit zelfs meerdere keren per week. In enkele gevallen wordt een logboek bijgehouden van de gebruikte beelden, maar dit is meestal niet volledig omdat niet iedereen de tijd neemt om een formulier in te vullen of omdat het belang van registratie niet wordt gezien. Een mogelijkheid die wellicht beter werkt is in het bedrijfsprocessensysteem de projectcode cameratoezicht aan de mutaties toe te voegen.

In de centrale cameratoezichtruimte zal de wijze van registreren veranderen: elke keer dat een politiefunctionaris opgenomen beelden bekijkt, zal dit worden gemuteerd in het bedrijfsprocessensysteem. Dat maakt het mogelijk om achteraf 'met een druk op de knop' inzichtelijk te maken hoe vaak opgenomen beelden zijn gebruikt. Voor de cameraprojecten die nu al in 'De Eenhoorn' worden uitgekeken (de locatie waar de centrale cameratoezichtruimte zal komen) kon dit al wel: Stationseiland, Diamantbuurt en de camera's die in de gemeente Amstelveen zijn opgehangen. De meerwaarde van een dergelijke registratie is groot: niet alleen om verantwoording af te kunnen leggen aan het bestuur, maar ook om de dagelijkse werkzaamheden beter te borgen en te kunnen sturen.

5.4 De centrale cameratoezichtruimte

Op dit moment wordt een centrale cameratoezichtruimte voor alle Amsterdamse cameraprojecten gerealiseerd. Volgens de huidige planning zullen eind 2012 de eerste cameraprojecten migreren naar deze centrale. Daarna volgen de andere projecten.

De doelen van deze centralisering zijn professionalisering van het toezicht, standaardisatie van werkprocessen en financiële schaalvoordelen. Dit onderzoek laat zien dat hier inderdaad veel winst te behalen is: kennis en ervaring is nu versnipperd over stadsdelen, wijkteams van politie en verschillende toezichtcentrales. Door centralisatie kunnen kennis en ervaring gebundeld worden. Ook kan het centraliseren van het toezicht leiden tot een verbetering in de kwaliteit van het live toezicht door betere sturing en een betere registratie van de opbrengsten.

6 Samenvatting en conclusies

In Amsterdam zijn eind 2011 negentien cameratoezichtprojecten verspreid over alle zeven stadsdelen operationeel. Er hangen in totaal 21 camera's in 21 cameragebieden³². Er zijn de afgelopen jaren twee cameraprojecten ontmanteld: in de Diamantbuurt in stadsdeel Zuid (waar ze eind 2011 weer zijn teruggekeerd) en in Noord (Waterlandplein en Parlevinker/Zeevaarhof).

Evaluatie

Tot op heden vonden evaluaties per stadsdeel plaats en dat maakte het moeilijk om overkoepelende conclusies te trekken. Elf cameraprojecten zijn dit jaar voor het eerst op dezelfde manier en op hetzelfde moment geëvalueerd door DSP-groep. De resultaten zijn gerapporteerd in zes zelfstandige deelrapporten: Noord, Oost, Zuidoost, West en Centrum (met aparte rapporten voor het Stationseiland en de twee uitgaanspleinen Rembrandtplein/Leidseplein). Deze rapporten worden/zijn per projecteigenaar besproken en vastgesteld.

In dit rapport presenteren we de overkoepelende bevindingen uit de zes deelrapporten. Daarnaast hebben we cijfers overgenomen uit een rapport over de Wallen en Nieuwendijk (2010) en een evaluatie van de zes projecten in Nieuw West (2011). Daarmee geeft dit rapport een overzicht van alle lopende cameraprojecten. De enige uitzondering is het cameraproject in Zuid dat nog maar enkele weken operationeel is. De lezer die gedetailleerde informatie wil over de projecten in de stadsdelen wordt verwezen naar de deelrapporten³³ – hier beperken wij ons tot de grote lijnen.

Grote diversiteit

De cameraprojecten zijn allemaal uniek. Het aantal camera's per project verschilt bijvoorbeeld van minimaal 3 in West tot maximaal 36 in het project op de Wallen/Nieuwendijk. De gebieden waarop toezicht wordt gehouden zijn ook allemaal anders: winkelstraten, winkelgebieden, uitgaansgebieden, woongebieden en een stationsgebied. De aanleiding voor het cameratoezicht is nergens hetzelfde: soms gaat het over uitgaansgeweld of drugshandel, soms om overlast, overvallen of andere problemen. Ook blijkt dat de organisatie achter de schermen verschilt. Het live toezicht vindt plaats in afzonderlijke toezichtcentrales die hun eigen werkwijze hebben. Het live toezicht is op sommige plekken een aantal uur per week en op andere plekken acht uur per dag. In sommige projecten bekijkt de politie wekelijks opgenomen beelden en in andere projecten vrijwel nooit. Kortom: algemene conclusies over 'cameratoezicht in Amsterdam' zijn moeilijk te trekken.

Noot 32 Het Leidseplein en Rembrandtplein vormen één cameraproject. Hetzelfde geldt voor de Wallen en het Nieuwendijkkwartier: twee cameragebieden in één cameraproject. Daardoor komt het totaal aantal cameraprojecten uit op 19, terwijl het aantal cameragebieden 21 bedraagt. De cijfers voor de evaluatie zijn verzameld per cameragebied, dus voor 21 cameragebieden.

Noot 33 Deze zijn zodra ze openbaar zijn te vinden op de websites www.eenveiligamsterdam.nl en www.dsp-groep.nl.

Groot draagvlak voor cameratoezicht

Op dit moment vindt 80 procent van de ondervraagden in de cameragebieden cameratoezicht een goed idee. Iets minder dan een kwart (24%) vindt cameratoezicht een aantasting van de privacy. Er is dus veel steun voor het instrument. De bekendheid van de camera's kan wel beter: iets meer dan de helft (59%) van de bewoners en bezoekers van de cameragebieden weet dat er cameratoezicht is. Deze bekendheid is de afgelopen jaren afgenomen, wat laat zien dat camera's voortdurend onder de aandacht moeten worden gebracht om gewenning te voorkomen en om de beoogde meerwaarde van camera's te kunnen verzilveren. Plegers van overlast of criminaliteit zullen zich immers alleen maar laten tegenhouden als ze weten dat er camera's hangen. En ook voor de veiligheidsgevoelens is het een voorwaarde dat men weet dat er camera's hangen: als bewoners en bezoekers niet weten dat ergens camera's hangen, kunnen ze zich er ook niet veiliger door voelen. Voortdurende communicatie over de camera's is dus nodig om gewenning te voorkomen.

Effectevaluatie

Geen eenduidig effect op objectieve veiligheid

Cameratoezicht wordt altijd ingezet als onderdeel van een pakket aan maatregelen – dat is een eis uit het gemeentelijke beleidskader voor cameratoezicht. Om te kunnen aantonen wat de meerwaarde is van camera's moet een 0-meting en een effectmeting in het cameragebied zelf worden gehouden. Daarnaast moet er in een vergelijkbaar controlegebied een 0-meting en een effectmeting worden gehouden om de invloed van bredere trends in criminaliteit en overlast uit te kunnen filteren. Dat niveau van evaluaties is in de meeste cameragebieden in Amsterdam onhaalbaar. Er zijn geen controlegebieden onderzocht en er zijn ook niet overal 0-metingen gehouden³⁴. Daarom kunnen er geen harde conclusies worden getrokken over de bijdrage van camera's aan de objectieve en subjectieve veiligheid.

Als we desondanks kijken naar de ontwikkeling van de objectieve veiligheid, zien we een zeer gevarieerd beeld. Het aantal door de politie geregistreerde aangiften en incidenten is gedaald in tien cameragebieden, gelijk gebleven in zes gebieden en gestegen in vier gebieden. Wat betreft de door de politie geregistreerde criminaliteit kan dus geen overkoepelende conclusie worden getrokken. Uit de analyse van de politiecijfers en aanvullende kwalitatieve informatie uit interviews blijkt in elk geval wel dat de problemen zich nooit volledig hebben verplaatst naar straten zonder camera's. Als er al sprake is van verplaatsing, is deze niet volledig. Dat is geen verrassende uitkomst, aangezien cameratoezicht op een groot deel van de plegers van overlast en criminaliteit geen preventief effect heeft. Veel daders zijn impulsief, bijvoorbeeld door de invloed van alcohol, drugs of hevige emoties, en zij houden vooraf geen rekening met mogelijke risico's en dus ook niet met cameratoezicht. Zij laten zich niet weerhouden door de camera's, maar verplaatsen zich dus ook niet.

Uit de slachtofferenquêtes die zijn gehouden onder bewoners en bezoekers

Noot 34 Bij de meest recente projecten is er wel een 0-meting gehouden, maar bij de projecten die al langer lopen is vaak geen 0-meting gehouden. Overigens is het de vraag of de vergelijking met de 0-situatie nog relevant is bij een cameraproject dat al tien jaar loopt. Daarop komen we terug waar we het hebben over tussentijdse aanpassing van de doelstellingen van langerlopende cameraprojecten.

van de cameragebieden – de tweede bron van informatie, naast de politiecijsers – blijkt dat de overlast en criminaliteit zijn gedaald in zes gebieden, gelijk zijn gebleven in zes gebieden en zijn gestegen in zes gebieden. In zes gebieden is het effect onbekend of onduidelijk. Ook op basis van de slachtoffercijfers uit enquêtes is dus geen eenduidige conclusie over het effect van camera's op de objectieve veiligheid mogelijk.

Geen eenduidig effect op subjectieve veiligheid

Ook het veiligheidsgevoel heeft zich op allerlei manieren ontwikkeld in de cameragebieden. Het onveiligheidsgevoel verbeterde in tien gevallen, bleef gelijk in zeven gevallen en verslechterde in vier gevallen. Aangezien er zoals gezegd niet overal een 0-meting is gehouden is het onmogelijk om harde conclusies te trekken over de bijdrage van de camera's aan de ontwikkeling van de subjectieve veiligheid.

Cameratoezicht blijkt in elk geval geen *magic bullet* te zijn waardoor problemen verdwijnen en waardoor iedereen zich veiliger gaat voelen. Dat is geen verrassende uitkomst: er zijn zoveel factoren van invloed op de objectieve en subjectieve veiligheid dat het niet aannemelijk is dat camera's in elk gebied en bij elk criminaliteits- of overlastprobleem meteen een duidelijk maatschappelijk effect zouden opleveren. Allerlei andere factoren spelen naast cameratoezicht een rol: het niveau van fysiek toezicht door politie of gemeentelijke handhavers, preventief fouilleren, de Top-600 aanpak, de inrichting van de openbare ruimte en ga zo maar door. Dit probleem van attributie speelt vooral in gebieden waar camera's al jarenlang worden ingezet en waar ze niet de enige of belangrijkste interventie waren. De Indische Buurt in Oost is een goed voorbeeld: dit gebied is de afgelopen zeven jaar, sinds invoering van het cameratoezicht, ingrijpend veranderd. Er kwamen andere winkels, de samenstelling van de woonvoorraad veranderde (minder huren, meer kopen) en het aantal verhuizingen was groot. Het is onzinnig om alle veranderingen in de objectieve en subjectieve veiligheid volledig aan de camera's (of aan één van de andere maatregelen) toe te schrijven. Daarom moet voor het bepalen van de meerwaarde van camera's niet alleen worden gekeken naar de maatschappelijke effecten (*outcome*), maar ook naar de directe opbrengsten (*output*). Dat onderdeel krijgt dan ook veel aandacht in deze evaluatie: wat gebeurt er achter de (beeld)schermen?

Procesevaluatie

De effectiviteit van cameratoezicht kan niet worden bepaald: de maatschappelijke effecten (*outcome*) zijn niet eenduidig. Daarom kijken we in deze evaluatie ook naar de directe opbrengsten (*output*): Werken de camera's in technische zin goed? Hoeveel incidenten worden er live waargenomen? Welke vormen van overlast of criminaliteit worden waargenomen? Welke reactie volgt op incidenten? Hoe vaak worden opgenomen beelden gebruikt voor opsporing? Dat soort informatie maakt duidelijk wat de camera's aan concrete resultaten hebben opgeleverd. De afweging of de camera's een noodzakelijk onderdeel vormen van de maatregelenmix kan uiteindelijk alleen door het bestuur (stadsdelen, centrale stad) worden gemaakt.

Toezichthouders

Het live toezicht wordt in alle stadsdelen uitbesteed aan de Dienst Stadstoezicht of een beveiligingsbedrijf. Er is veel onduidelijkheid over de doelen van het live toezicht bij deze toezichthouders. In veel toezichtcentrales bleek dat

de toezichthouders niet goed wisten waar ze naar moeten kijken en dat het voor hen onduidelijk was wat ze precies moeten doen als ze een incident zien. De politie blijkt – op enkele goede voorbeelden na – nauwelijks dagelijkse operationele regie te voeren. In sommige projecten worden de observanten uitgenodigd voor het algemene deel van de dagelijkse briefing (het gedeelte waarin geen privacygevoelige opsporingsinformatie wordt uitgewisseld). In een aantal andere projecten komt de politie regelmatig langs in de centrale om sturing te geven. Maar dit gebeurt niet overal, terwijl operationele regie door de politie een taak van de politie is conform de Gemeentewet. Hierdoor komt er bijna nergens een lerende organisatie tot stand: het live toezicht komt eigenlijk los te staan van het politiewerk en dat leidt, wederzijds, tot miscommunicatie en frustratie. De dagrapportages waarin de toezichthouders aangeven wat ze hebben waargenomen, worden in een aantal projecten niet gebruikt door de politie. Ze bevatten geen informatie waar de politie wat aan heeft. Op hun beurt geven veel toezichthouders aan dat ze bijna nooit te horen krijgen wat de politie met hun meldingen doet en wat ze eigenlijk verwachten van de dagrapportages of de maandoverzichten die worden opgesteld. In sommige cameraprojecten zijn de oorspronkelijke doelstellingen naar de achtergrond verdwenen en richten de toezichthouders zich vooral op 'laaghangend fruit' zoals parkeeroverlast en verkeersgerelateerde problemen, terwijl dit geen doelstelling van het cameraproject was. De vraag of het toezicht wel op de juiste uren plaatsvindt wordt ook niet vaak gesteld, terwijl op basis van de waargenomen incidenten prima zou kunnen worden bepaald wat de 'hot times' zijn wanneer cameratoezicht het meeste zou opleveren. De toegevoegde waarde van het structurele live toezicht is in de meeste cameragebieden zeer beperkt.

Politie

Politie mensen bekijken ook camerabeelden, maar doen dat in principe alleen gedurende de uren dat er geen structureel *live* cameratoezicht is. Camerabeelden mogen volgens artikel 151-c Gemeentewet worden gebruikt voor opsporing, omdat de beelden een register in de zin van de Wet politiegegevens zijn. Dit wordt ook wel de 'bijvangst' van gemeentelijk cameratoezicht genoemd, omdat handhaving van de openbare orde het hoofddoel is. De vraag hoe vaak de politie gebruik maakt van de gemeentelijke camera's (live of achteraf), kon voor geen van de cameraprojecten goed worden beantwoord omdat dit niet systematisch wordt bijgehouden. In veel cameraprojecten blijkt dat de politie op de plot van het wijkteam zelf naar de beelden kijkt in de uren dat er geen structureel live toezicht is. Ook als de toezichtcentrale een incident onder de aandacht van de politie brengt, wordt vaak meegekeken door de politie op de plot van het wijkteam. Daarnaast gebruikt de politie de camera's voor bijvoorbeeld de aanpak van straatrovers of zakkenrollers. Dit wordt gedaan door speciale teams. Een andere toepassing van de camera's is tijdens voetbalwedstrijden (bij de Arena in de uren rond de wedstrijd, maar bijvoorbeeld ook op de Wallen in de nacht voorafgaand en volgend op een wedstrijd) en tijdens evenementen. De politie geeft aan dat de meerwaarde hiervan groot is, maar er zijn geen harde cijfers over de opbrengsten. Op basis van een interview met de regionale portefeuillehouder vanuit de politie blijkt dat er in Zuidoost in 2010 in totaal 152 aanhoudingen zijn verricht van straatrovers op basis van cameratoezicht. Daarbij werden overigens niet alleen de gemeentelijke camera's gebruikt, maar ook die van het GVB en de NS.

Deze toepassing van het cameratoezicht blijkt tot de grootste opbrengst te leiden, omdat er nauwelijks tijd of overleg nodig is om naar aanleiding van beelden in actie te komen. Ook het gebruik van beelden voor opsporing is

veel eenvoudiger als de politie de beelden zelf al heeft gezien op het moment van het incident.

Het oordeel van de politie weegt terecht zwaar mee in de afweging die de projecteigenaren (stadsdelen en centrale stad) en uiteindelijk de burgemeester maken over nut en noodzaak van cameratoezicht. Omdat de opbrengsten van de camera's door de politie niet systematisch gedocumenteerd worden, is het moeilijk een goed afgewogen besluit te nemen over voortzetting, aanpassing of beëindiging van het cameraproject. In de op te richten centrale cameratoezichtruimte kan dit proces beter worden gestroomlijnd.

Samenwerking

Voordat een cameraproject begint, worden er afspraken gemaakt over de doelen van het cameratoezicht tussen stadsdeel, politie en toezichthouders. Dit wordt uitgewerkt in een Plan van Aanpak en een protocol per project. Die documenten blijken een goede basis te vormen voor de start van camera-projecten: op papier is de zaak goed in orde. Maar in de praktijk blijkt dat samenwerking niet vanzelf tot stand komt en ook niet vanzelf doorgaat. Vooral in projecten waar de technische problemen hardnekkig zijn (en dit blijkt te gelden voor de startfase van bijna elk cameraproject), komt de samenwerking onder druk te staan.

Veel projecteigenaren beperken zich tot een technische rol: zij zorgen dat het camerasysteem werkend wordt opgeleverd en dragen het dagelijkse gebruik daarna (niet officieel, maar wel feitelijk) over aan de politie en de toezichtcentrale. Als er een storing optreedt komt de projecteigenaar weer in actie, maar de dagelijkse leiding wordt in veel gevallen praktisch gezien aan de politie en de toezichthouders gedelegeerd. In veel projecten komen de doelstellingen pas weer ter sprake als het tijd is voor de evaluatie. Dit is geen kwestie van onwil of onkunde bij de projecteigenaren. Ten eerste is het een gevolg van het feit dat het voor veel projectleiders voor het eerst is dat ze een cameraproject uitvoeren: cameratoezicht blijkt een zeer complex instrument waar allerlei technische haken en ogen aan vastzitten en die nemen bijna alle beschikbare tijd in beslag. Ten tweede gaan veel projecteigenaren er van uit dat de politie en de toezichthouders de dagelijkse afstemming wel onderling zullen regelen op basis van de ervaringen in de dagelijkse praktijk. Dit blijkt niet vanzelfsprekend te gebeuren. Ten derde krijgen de projecteigenaren niet de tijd en middelen voor een intensieve begeleiding op operationeel niveau. Omdat de verantwoordelijkheden nu impliciet zijn verdeeld over drie partijen (de projecteigenaar, de toezichthouders en de politie) worden de meeste cameraprojecten niet actief genoeg aangestuurd door een projectleider die alle betrokkenen als het ware bij de les houdt tijdens de bouw maar vooral tijdens het gebruik in de praktijk. Als deze evaluatie iets duidelijk maakt, is het wel dat het opleveren van een werkend camerasysteem slechts de eerste stap is: daarna begint het werk pas echt. Overigens is Amsterdam niet de enige gemeente die met dit soort problemen kampt. Diverse gemeenten zoeken – ruim tien jaar nadat het eerste cameraproject voor openbare orde van start ging – nog altijd naar de manier om het instrument optimaal in te zetten en de verantwoordelijkheden goed te verdelen.

Techniek

Het opleveren van een goed werkend cameraproject kost in de meeste gevallen (veel) meer tijd en energie dan vooraf was ingeschat. Zelfs in twee recent gestarte cameraprojecten duurde het maanden na het ophangen van de camera's voordat er beelden beschikbaar waren in de toezichtcentrale. En ook bij cameraprojecten die al langer lopen kunnen technische storingen het dagelijkse gebruik van het systeem flink belemmeren. Bij de meeste langlopende cameraprojecten is de aanloopfase achter de rug en is de techniek inmiddels op orde.

De beeldkwaliteit van de Amsterdamse camera's blijkt overdag goed, maar bij duisternis en slecht weer is het in veel gevallen onmogelijk om personen te identificeren of te herkennen. In die gevallen blijken de beelden alleen maar bruikbaar te zijn voor overzicht.

Het verplaatsen van camera's blijkt veel tijd, geld en moeite te kosten – meer dan vooraf werd verondersteld. Flexibel cameratoezicht is een grote wens van de stadsdelen en de politie. Criminaliteit en overlast zijn dynamische fenomenen en daar zou cameratoezicht op moeten kunnen reageren.

Doelstellingen

Een cruciaal onderdeel van elk cameraproject zijn de doelstellingen. Wat willen we bereiken? Een heldere set doelstellingen geeft richting aan het dagelijkse werk in de toezichtcentrale en zou daarom centraal moeten staan. Niet alleen aan het begin van een cameraproject en bij de evaluatie na twee jaar, maar tijdens de gehele looptijd.

Elk cameraproject in Amsterdam is gebaseerd op een Plan van Aanpak waarin het probleem wordt geschetst en de rol die de camera's moeten spelen bij het oplossen van dat probleem. Het valt op dat veel van die plannen wel doelstellingen bevatten voor de maatschappelijke effecten (meer objectieve en subjectieve veiligheid), maar dat er nauwelijks concrete indicatoren zijn voor de output of resultaten. Dat maakt het moeilijk om tussentijds of achteraf te bepalen of het cameraproject goed loopt en op schema ligt. Ook valt op dat doelstellingen meestal niet worden aangepast op basis van ervaringen in de voorgaande jaren, terwijl sommige projecten al tien jaar lopen. Het is de bedoeling om met cameratoezicht problemen op te lossen of aan te pakken – in elk geval is het de bedoeling om invloed uit te oefenen op de hoeveelheid criminaliteit en overlast. Als het goed is zou er in de loop van de tijd dus een verandering moeten optreden en zouden de werkwijze achter de schermen en de te behalen doelen moeten worden bijgesteld. Dit blijkt nauwelijks te gebeuren en dat bemoeilijkt de evaluatie en besluitvorming, vooral voor cameraprojecten die al meerdere jaren lopen.

Bijlagen

Bijlage 1 Beschrijving per project

B 1.1 Stationseiland

Gebied

Het cameratoezicht wordt ingezet in het gebied rondom station Amsterdam Centraal. Het gebied bestaat uit het omvat het Stationsplein, een deel van de Prins Hendrikkade de Ruyterkade.

Aanleiding

Uit een tussentijdse evaluatie van *het Convenant Sociale Veiligheid Stationseiland* in 2004 bleek dat de veiligheidssituatie sterk was verbeterd. Maar er waren nog altijd problemen met drugsdealers, zakkenrollers, bagagedieven en de taxistandplaats. Cameratoezicht werd voorgesteld als instrument om die problemen aan te pakken.

Doelen

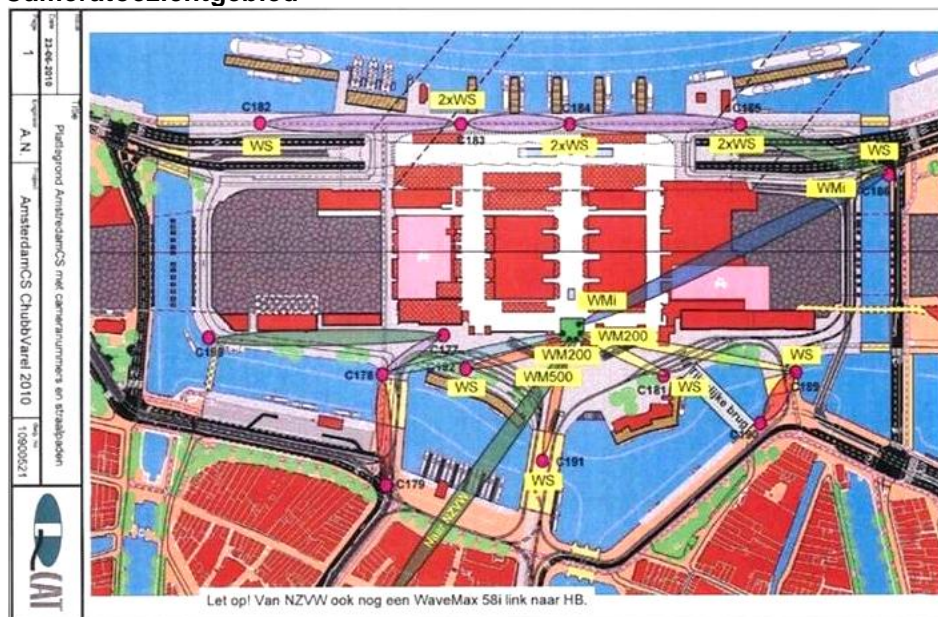
In het protocol cameratoezicht Stationseiland, versie 3.2 van mei 2011 zijn de doelstellingen als volgt verwoord:

- 1 Het voorkomen van misdrijven en openbare orde problemen in het door de gemeenteraad van Amsterdam vastgestelde gebied.
- 2 Het verzorgen van adequate hulpverlening aan slachtoffers.
- 3 Het verhogen van het gevoel van veiligheid in de gebieden.
- 4 Ondersteuning bij opsporing van strafbare feiten.

Deze doelen kunnen worden bereikt door:

- de preventieve werking;
- efficiënte/effectieve inzet van (politie) personeel;
- opsporing en aanhouding van plegers van strafbare feiten.

Cameratoezichtgebied

De huidige veertien camera's hangen op de volgende plekken:

- Camera 177: taxistandplaats bij westelijke ingang.
- Camera 178: bij slagboom ingang taxistandplaats.
- Camera 179: Prins Hendrikkade/Stationsplein
- Camera's 182 t/m 185 achterzijde aan De Ruiterkade.
- Camera 192: ingang west.
- Camera 180: onderdoorgang west.
- Camera 191: middentoegangsbrug.
- Camera 189: kamperbrug.
- Camera 180: westelijke toegang stationsplein.
- Camera 181: Oostelijke ingang.
- Camera 190: toegangsbrug bij het koffiehuis.

Looptijd

Voerjaar 2005 zijn zeventien camera's opgehangen in de openbare ruimte rondom het Centraal Station.

Live toezicht

Cameraobservanten van het beveiligingsbedrijf Securitas kijken de camera-beelden van het stationseiland *live* uit in de cameratoezichtruimte (CTR) van de NS in het stationsgebouw. Dat doen zij elke dag tussen 15.00 en 21.00 uur.

Kosten

De kosten voor de aanleg van het camerasysteem zelf bedroegen ongeveer € 250.000,-. Daar komen nog jaarlijkse kosten bij voor het *live* uitkijken en het beheer. Deze kosten bedroegen:

- in 2007, € 117.250,-
- in 2008, € 152.473,-
- in 2009, € 123.624,-
- in 2010, € 145.491,-

B 1.2 Uitgaanspleinen

Stadsdeel Centrum – Rembrandtplein en Leidseplein

Gebied

Het Rembrandtplein (inclusief het Thorbeckeplein) en het Leidseplein en de directe omgeving van deze pleinen vormen hét uitgaansgebied in de binnenstad van Amsterdam. Een groot aantal horeca- en verschillende uitgaansgelegenheden hebben hier aantrekkingskracht op een groot publiek.

Aanleiding

Vooral in de nachten van donderdag, vrijdag en zaterdag is het aantal bezoekers groot. Dan is er in de openbare ruimte regelmatig sprake van geweld, overlast en andere incidenten tussen personen en/of groepen.

Doelen

Hoofddoelstelling

- 1 Het verbeteren van de objectieve en subjectieve veiligheid op het Leidseplein en Rembrandtplein en directe omgeving.

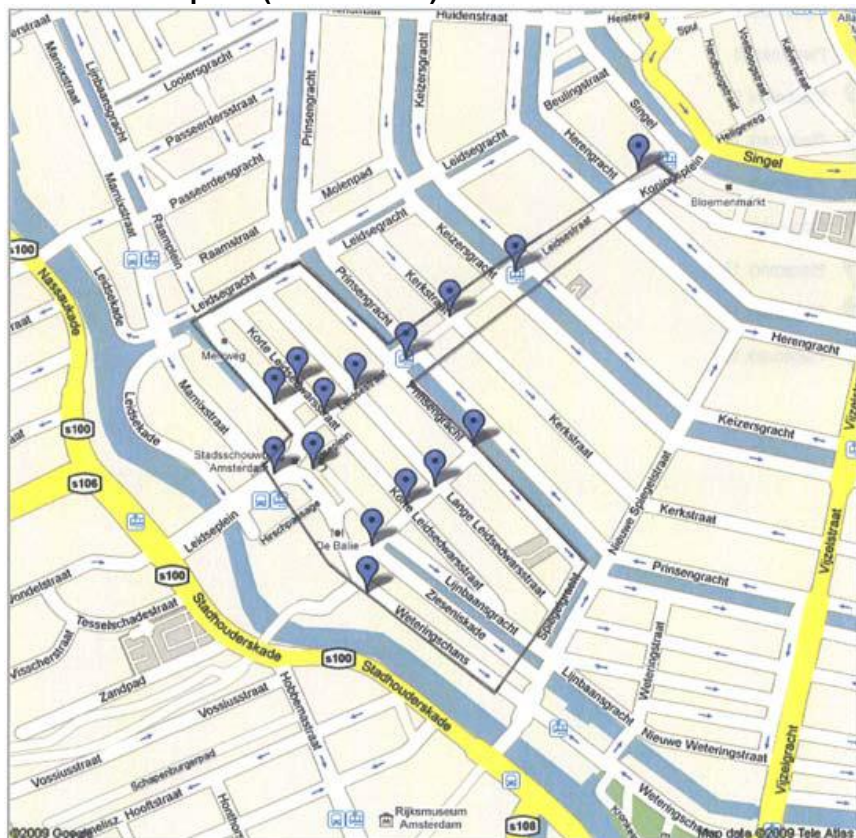
Subdoelstellingen

- Camera's voorkomen criminaliteit en overlast - ze hebben door hun aanwezigheid een positief effect op het gedrag van plegers van criminaliteit en veroorzakers van overlast (preventief cameratoezicht).
- Met behulp van live cameratoezicht, kan de inzet van politie en andere handhavers en toezichthouders effectiever en efficiënter worden (actief cameratoezicht).
- Opgenomen beelden worden achteraf door de politie gebruikt als bewijsmateriaal in het kader van opsporingsonderzoeken (reactief cameratoezicht).
- Informatie van cameratoezicht leidt tot een betere informatiepositie voor gemeente en politie waardoor problemen beter kunnen worden aangepakt (proactief cameratoezicht).
- Het verhogen van het gevoel van veiligheid door cameratoezicht (subjectief cameratoezicht).

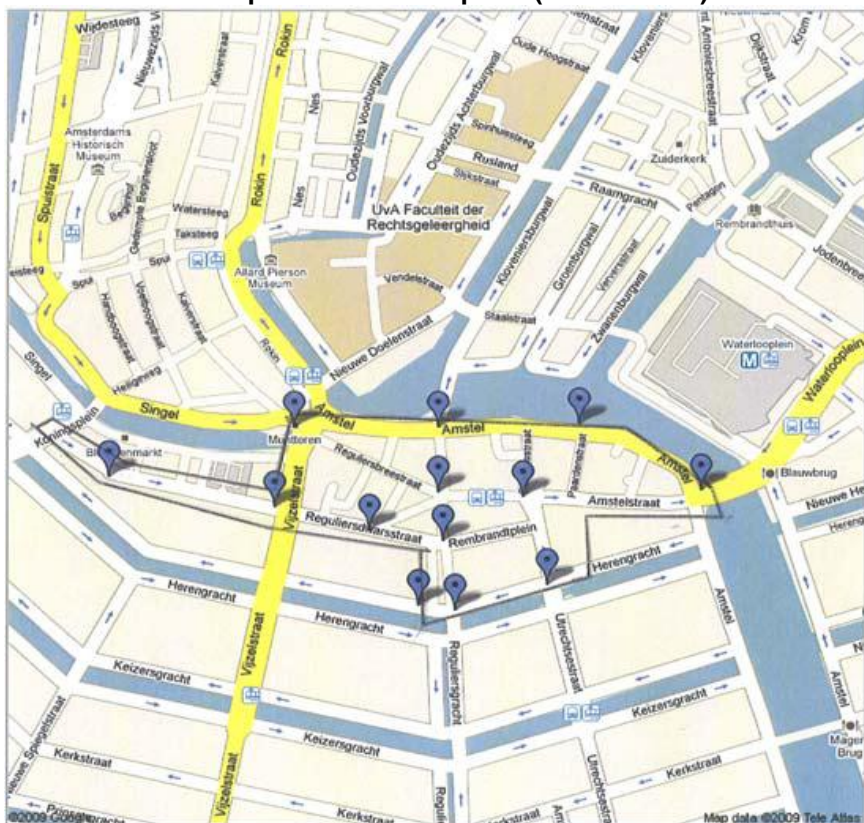
Cameratoezichtgebied

Het cameratoezichtgebied bestaat uit de twee pleinen en de directe omgeving. Vanuit efficiencyoverwegingen en het veiligheidsbeeld zijn de Reguliersdwarsstraat (deel ten westen van de Vijzelstraat) en de Leidsestraat als overloopgebied betrokken bij het cameratoezicht van de Uitgaanspleinen. Er hangen in totaal 28 camera's.

Gebied Leidseplein (15 camera's)

Gebied Rembrandtplein/Thorbeckeplein (13 camera's)

Looptijd

Het cameraproject ging half november 2010 van start.

Live toezicht

In de nachten van donderdag, vrijdag en zaterdag worden de beelden live uitgekeken door twee medewerkers van Dienst Stadstoezicht op het politiebureau aan de Lijnbaansgracht.

Kosten

De totale kosten van de aanschaf van het systeem bedroegen 293.500 euro. De jaarlijkse kosten voor het uitkijken en het onderhoud bedragen 188.000 euro.

B 1.3 Nieuw West

Cameratoezicht Amsterdam Nieuw West – zes projecten

Gebied

In dit stadsdeel wordt op zes verschillende pleinen cameratoezicht ingezet:

- August Allebéplein
- Abraham Staalmanplein
- Belgiëplein
- Delflandplein
- Overtoomse Veld
- Sierplein

Aanleiding

De reden om cameratoezicht op het *August Allebéplein*, *het Staalmanplein* en *het Overtoomse Veld* is de overlast van (criminele) jongeren. Ook op het *Belgiëplein* is overlast door hangjongeren de reden van het plaatsen van camera's. Zij rijden met scooters over het plein en er zijn ook gewapende overvallen geweest op winkeliers aan het plein. Op het *Sierplein* was ook sprake van overvallen, maar ook zakkenrollerij, straatroof en andere vormen van criminaliteit en overlast. Op het *Delflandplein* tenslotte zijn camera's ingezet om overlast van daklozen en verslaafden aan te pakken.

Doelen

De hoofddoelstellingen van de cameraprojecten zijn:

- Het verminderen van de overlast en verstoringen van de openbare orde.
- Het vergroten van de subjectieve veiligheid/ een toename van het gevoel van veiligheid.

Er zijn ook twee subdoelstellingen geformuleerd:

- Reductie van het aantal delicten en de camera's benutten bij opsporing.
- Het vergroten van het rendement van de reguliere diensten van de politie.

Cameratoezichtgebied

De aangewezen cameratoezichtgebieden bestaan uit de vijf pleinen en het gebied tussen de Johan Huizingalaan, Cornelis Lelylaan, Ring A10, Jan Evertsenstraat en de Oostoever. Dit laatste gebied wordt gebruikt voor flexibel cameratoezicht. In het rapport is geen kaart opgenomen.

Looptijd

- August Allebéplein: 4 camera's, gestart in 2000
- Abraham Staalmanplein: 5 camera's gestart in 2005
- Belgiëplein: 12 camera's gestart in 2011
- Delflandplein: 5 camera's gestart in 2002
- Overtoomse Veld: 9 camera's gestart in 2008
- Sierplein: 7 camera's gestart in 2005

Live toezicht

Dagelijks van 8.00 tot 0.00 uur zijn de toezichthouders van Trigion aanwezig.

Kosten

Onbekend (in dit rapport zijn de kosten geschat op basis van vergelijkbare projecten en op basis van informatie uit andere bronnen).

B 1.4 Buikslotermeerplein

Stadsdeel Noord

Gebied

Het Buikslotermeerplein is een winkelgebied met een regionale functie. Rondom het winkelgebied liggen veel parkeerplaatsen. Aan de oost- en westzijde van het winkelcentrum staan woonflats en het stadsdeelhuis. Over een gedeelte van de parkeerplaats loopt een viaduct van de Waddenweg met daarop een aantal bushaltes voor stedelijke en regionale verbindingen.

Aanleiding

In het gebied was een diversiteit aan problemen: jeugdoverlast (rondhangen, lastig vallen, intimidatie, vernielingen en baldadigheid), zakkenrollen, winkeldiefstal en straatroof waren de belangrijkste. Ondernemers voelden zich bovengemiddeld onveilig. Vooral bij de uitgang van het personeel en/of de achterkant van het bedrijf voelde men zich onveilig. Rond de bushaltes op het viaduct was sprake van straatroof en jeugdoverlast. Ook chauffeurs van de busmaatschappijen werden met enige regelmaat geconfronteerd met geweld en agressie.

Doelen

Hoofddoelstelling

Het verbeteren van de veiligheid op het Buikslotermeerplein en het op peil houden van de veiligheid tijdens de sloop /nieuwbouw- en renovatiewerkzaamheden in het gebied.

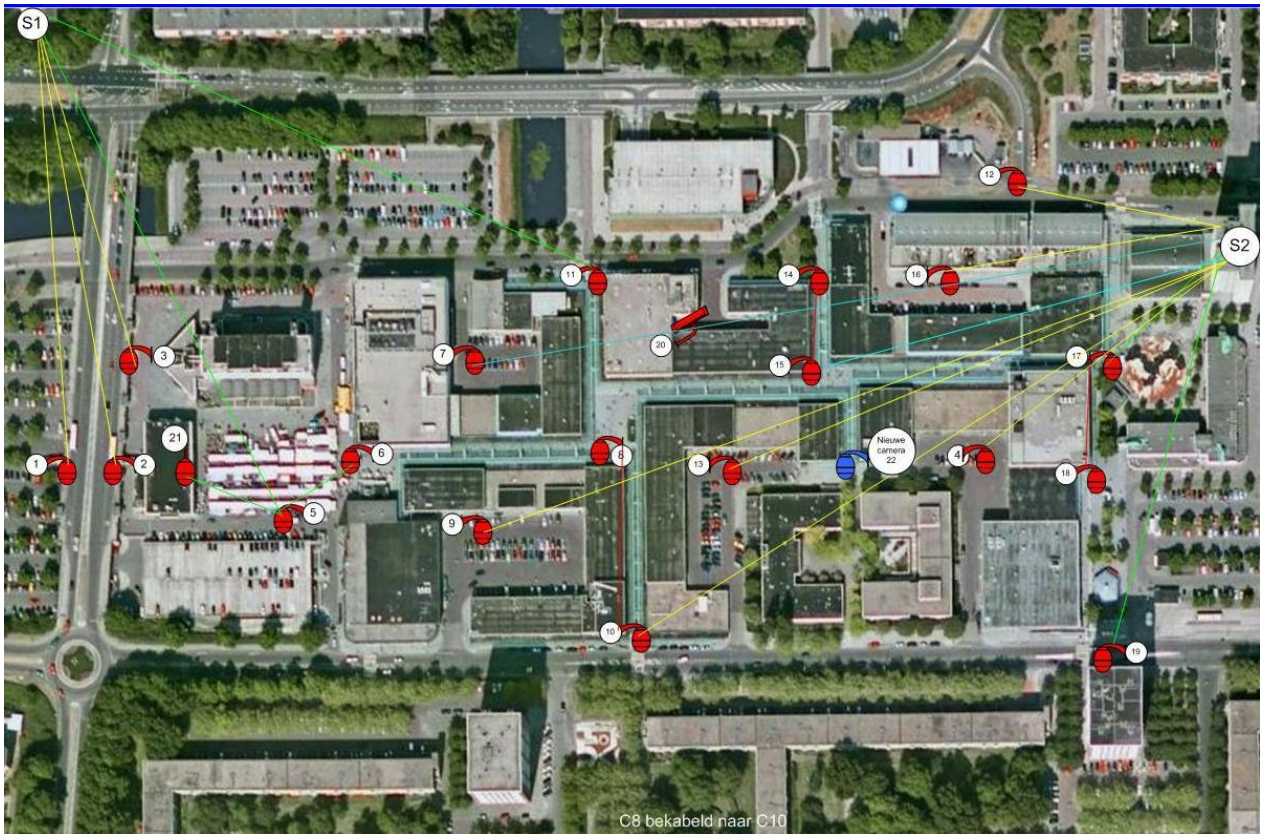
Subdoelstellingen:

- 1 Vanaf medio 2008 is 70% van de ondernemers en bewoners bekend met het feit dat er cameratoezicht is op en rond het Buikslotermeerplein en 30% geeft aan iets over de resultaten gehoord te hebben.
- 2 Van de bezoekers/passanten in het gebied weet 50% dat er camera-toezicht in het gebied is.
- 3 In de Monitor Leefbaarheid en Veiligheid blijven de veiligheidsgevoelens van bezoekers van het Buikslotermeerplein op 90% (gelijk aan voorgaande jaren).
- 4 Cameratoezicht biedt ondersteuning aan opsporing en vervolging van daders.
- 5 Cameratoezicht biedt ondersteuning in de inzet van toezichthouders en politie.
- 6 Cameratoezicht speelt in op de veranderende omstandigheden op het Buikslotermeerplein.
- 7 Camera's hebben invloed op het gedrag van jongeren op het Buikslotermeerplein.

Cameratoezichtgebied

Het cameratoezichtgebied, met daarin 21 camera's, is als volgt begrensd:

- Noordzijde: IJdoornlaan tot aan de bocht, Noordoostelijke zijde parkeerplaatsen bij de Slufter tot aan de Baanakkerspad;
- Oostzijde: Baanakkerspad;
- Zuidzijde: Het Laagt vanaf het Baanakkerspad doorgetrokken tot aan de Loenermark;
- Westzijde: Loenermark doorgetrokken tot aan de IJdoornlaan.

Looptijd

Het cameraproject ging in april 2010 van start.

Live toezicht

Zeven dagen per week is er enkele uren per dag (met name rond opening- en sluitingstijden winkels) live toezicht door Security Monitoring Centre BV (SMC) vanuit de toezichtcentrale in Tiel.

Kosten

De totale kosten van de aanschaf van het systeem bedroegen 248.500 euro. De jaarlijkse kosten voor het uitkijken bedragen 46.500 euro.

B 1.5 Indische Buurt

Stadsdeel Oost

Gebied

Het cameratoezichtgebied bestaat uit vier verschillende clusters: de Javastraat is een drukke winkelstraat, het Makassarplein heeft een aantal horecagelegenheden en een coffeeshop, de kruising van de Insulindeweg en de Molukkenstraat is een drukke weg met een aantal winkels en rond het kruispunt van de Molukkenstraat en de Valentijnkade is een aantal winkels en cafés.

Aanleiding

Het cameraproject is onderdeel van een integrale aanpak om de leefbaarheid en het economisch klimaat in de Indische buurt te verbeteren door onder andere de overlast en criminaliteit te verminderen.

Doelen

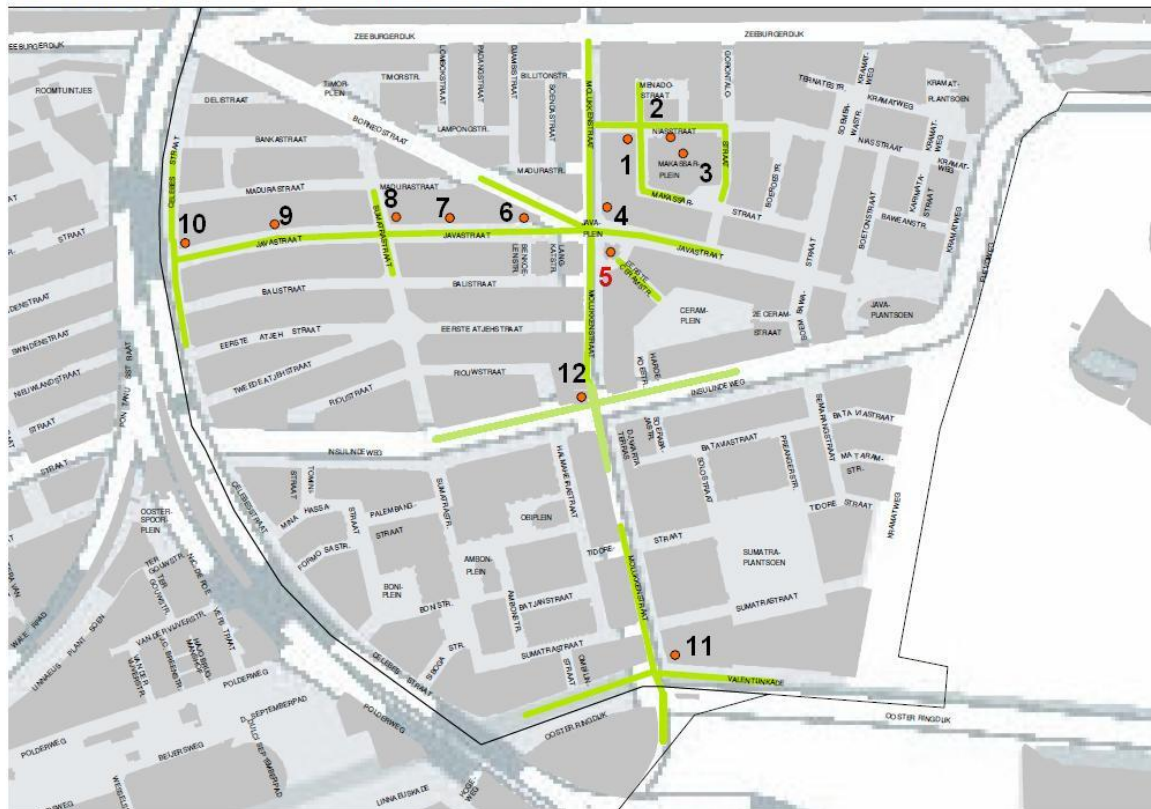
- 1 Uit de politiegegevens blijkt niet dat in de gebieden rondom de camera's een toename van criminaliteit is te constateren (gerelateerd aan een eventuele stedelijke toename).
- 2 De objectieve en subjectieve veiligheidsindex in het cameratoezichtgebied nemen tijdens het cameratoezichtproject af, mits het Amsterdamse gemiddelde niet toeneemt.
- 3 80% van de bewoners en ondernemers is bekend met het cameratoezicht waarbij de bewoners en ondernemers via de website en de stadsdeelkrant op de hoogte worden gehouden over de resultaten.
- 4 Van de bezoekers/passanten in het gebied weet 70% dat er cameratoezicht in de wijk is.
- 5 Het aantal toezichthouders is minimaal constant gebleven.

Cameratoezichtgebied: twaalf camera's verdeeld over vier clusters:

- 1 Makassarplein: drie camera's – nrs. 1 t/m 3
- 2 Javastraat: zeven camera's – nrs. 4 t/m 10³⁵
- 3 Hoek Valentijnkade, Molukkenstraat: één camera – nr. 11
- 4 Hoek Insulindeweg, Molukkenstraat: één camera – nr. 12

Noot 35 Nummer 5 is sinds april 2011 niet meer actief op verzoek van de stadsdeelraad.

Straten met cameratoezicht in de Indische Buurt

NB: camera's zijn aangegeven d.m.v. rode stippen; het gebied dat deze camera's bestrijken is groen.

Looptijd

Het cameraproject ging in januari 2005 van start met een proefopstelling. Uiteindelijk werd de twaalfde en laatste camera in november 2008 in gebruik genomen.

Live toezicht

De beelden worden in een toezichtcentrale op de Veemarkt uitgekeken door gecertificeerde toezichthouders van International Security Agency (ISA). Dat doen zij dagelijks tussen 15.00 en 23.00 uur.

Kosten

Niet bekend (in dit rapport zijn de kosten geschat op basis van externe bronnen).

B 1.6 Jan van Galenstraat

Stadsdeel Amsterdam West

Gebied

Het zwaartepunt van het cameratoezicht is het winkelgebied aan de Jan van Galenstraat. Het cameragebied is groter dan alleen deze straat om eventuele verplaatsing van problemen op te kunnen vangen.

Aanleiding

In het voorjaar van 2010 was er een sterke toename van de jeugdoverlast en -criminaliteit op de hoek van de Bestevaerstraat en in de Jan van Galenstraat. Het ging hierbij met name om vernielingen, auto-inbraken, fietsendiefstal, geluidsoverlast en brandstichting.

Bij de rotizaak Ram's Roti West, gelegen aan de Jan van Galenstraat, werden begin mei de ramen ingegooid en een brandende scooter tegen de zaak geplaatst. Naar aanleiding van dit incident werd een bijeenkomst georganiseerd met verontruste ondernemers. Ook de burgemeester was hier aanwezig en deze zegde cameratoezicht toe in de straat.

Doelen

Het verbeteren van de objectieve en subjectieve veiligheid.

Deze hoofddoelstelling is als volgt uitgewerkt in indicatoren en informatiebronnen:

- In 2011 is de objectieve veiligheidsindex voor de Geuzenbuurt en Landlust verbeterd ten opzichte van 2010.
- In 2011 is het slachtofferschap van bewoners en bezoekers van het cameragebied verbeterd ten opzichte van 2010.
- In 2011 voelen bewoners en bezoekers zich minder vaak onveilig dan in 2010.

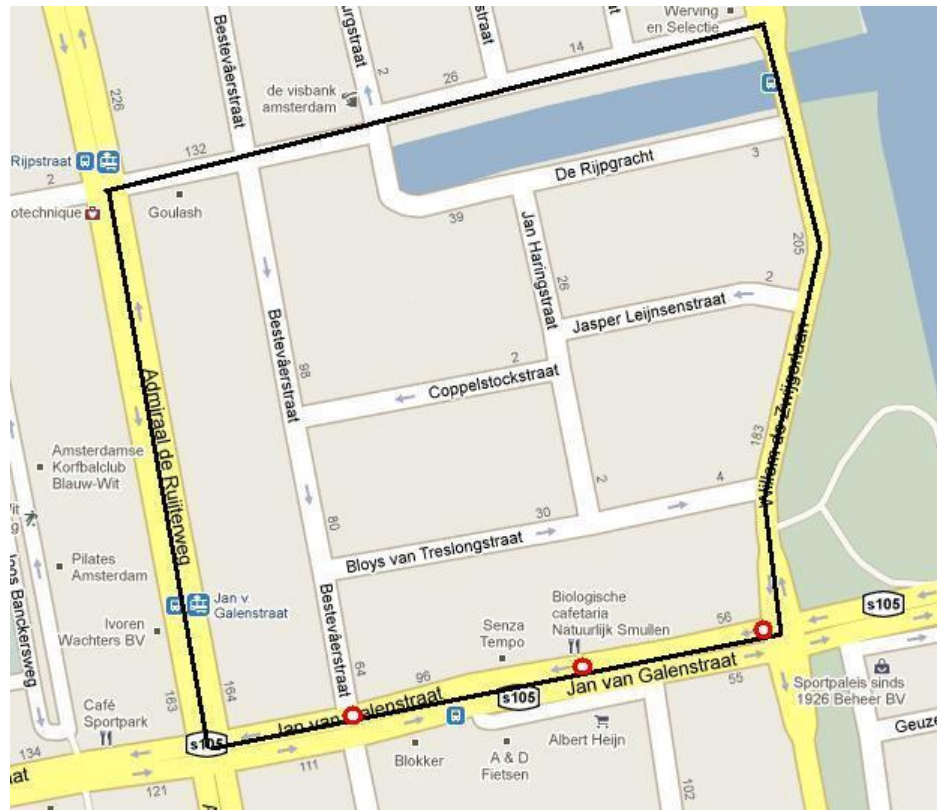
Het doel van deze extra maatregel was het terugdringen van de overlast en het verbeteren van de veiligheid en leefbaarheid.

Cameratoezichtgebied

Het aangewezen cameratoezichtgebied wordt begrensd door vier kruisingen:

- Admiraal de Ruyterweg en De Rijkgracht
- De Rijkgracht en Willem de Zwijgerlaan
- Willem de Zwijgerlaan en Jan van Galenstraat
- Jan van Galenstraat en Admiraal de Ruyterweg

De drie camera's zijn opgehangen in oktober 2010 in het zuidelijke deel van dit gebied, zoals onderstaande kaart laat zien. Het systeem werkt met draadloze verbindingen. Naar aanleiding van de verplaatsing van jeugdoverlast is in het voorjaar van 2011 de camera die stond op de hoek van de Jan van Galenstraat en de Willem de Zwijgerlaan verplaatst naar het kruispunt van de Bestevaerstraat en de Rijkstraat. De zwarte lijn toont de grens van het aangewezen gebied en de drie kleine rode cirkels onderin tonen de camerolocaties.

Looptijd

Het cameraproject ging in oktober 2010 van start.

Live toezicht

Maandag tot en met zaterdag van 15.00 tot 24.00 uur vindt live toezicht plaats door gecertificeerde cameratoezichthouders van Trigion in de uitkijkrimte aan het Delflandplein (stadsdeel Nieuw West).

Kosten

De totale kosten tot en met 2011 bedragen ruim 129.000 euro. De jaarlijkse kosten bedragen 34.500 euro.

B 1.7 Zuidoost

Cameratoezicht Amsterdam Zuidoost – zes projecten

Gebied

In Amsterdam Zuidoost wordt rond zes winkelcentra cameratoezicht ingezet:

- Amsterdamse Poort
- Ganzenpoort
- Kraaiennest
- Venserpolder
- Gein (Wisseloordplein)
- Holendrecht

Aanleiding

De reden om cameratoezicht bij *Kraaiennest* in te zetten waren problemen met drugsdealers en drugsverslaafden die zich ophielden in en rondom het winkelcentrum. Dit zorgde voor onveiligheidsgevoelens bij bewoners en winkelend publiek.

De reden om cameratoezicht in te zetten in het winkelcentrum *De Amsterdamse Poort* en op de Arena Boulevard was een toename van drugsgerelateerde overlast. Ondanks alle inzet van de betrokken partijen, bleven de problemen toenemen.

De overlast werd ervaren door bewoners, bezoekers en winkeliers. In het winkelgebied in *Venserpolder* is in 2005 cameratoezicht ingezet als onderdeel van een breder pakket aan maatregelen voor de aanpak van drugshandel, drugsgebruik, overlast veroorzaakt door alcoholgebruik en geluidsoverlast. Ook waren er veel problemen in de 'horecastrook' waar werd gegokt, rondgehangen en waar veel snorders kwamen. Ook voelden bewoners en winkeliers zich erg onveilig.

De aanleiding voor het cameratoezicht bij winkelcentrum *Ganzenpoort* was een toename van overlastproblemen in en rondom het winkelcentrum. De overlast werd voornamelijk veroorzaakt door dealers, verslaafden en rondhangende personen.

Het besluit om in 2008 camera's op te hangen rond het *Wisseloordplein* in Zuidoost, waren twee gewelddadige incidenten waarbij twee dodelijke slachtoffers te betreuren waren. Dit in combinatie met vechtpartijen, structurele overlast van rondhangende personen en overtredingen van het alcoholverbod. Tot slot is winkelcentrum *Holendrecht* de afgelopen twee jaar veelvuldig in het nieuws geweest naar aanleiding van de vele overvallen, straatroven, geweldsincidenten en vernielingen die er plaatsvonden. De Amsterdamse politiek heeft zich er druk mee bemoeid, wat mede heeft geresulteerd in het plaatsen van camera's.

Doelen

Als algemene doelstelling geldt dat de camera's moeten leiden tot meer objectieve en subjectieve veiligheid. Daarnaast zijn nog aantal concrete werkafspraken opgesteld:

- De cameratoezichthouders moeten per uur per persoon minstens 1 incident waarnemen per gebied en dat muteren in CoppWeb.
- De wijkteams leveren elk kwartaal minimaal 3 prioriteiten per gebied aan

Alleen voor het cameraproject *Holendrecht* zijn meer specifieke en meetbare doelstellingen opgesteld:

- Vanaf begin 2010 is 70% van de ondernemers en bewoners bekend met het feit dat er cameratoezicht is op en rond het Winkelcentrum Holendrecht en 30% geeft aan iets over de resultaten gehoord te hebben (preventieve werking).
- Van de bezoekers/passanten in het gebied weet 50% dat er cameratoezicht in het gebied is.
- Het overlastgevend gedrag van jongeren in en rond het Winkelcentrum Holendrecht neemt significant af.

Cameratoezichtgebied

Op het onderstaande kaartje zijn de zes cameragebieden ingetekend:

Kraaiennest:

- Camera 1: Kleiburg, achter winkelcentrum
- Camera 2: achterzijde Kraaiennest
- Camera 3: voorzijde Kraaiennest
- Camera 4: achter jongerencentrum De Bonte Kraai
- Camera 5: onbekend
- Camera 6: onbekend
- Camera 7: achterzijde winkelcentrum gericht op ingang
- Camera 8: achterzijde winkelcentrum gericht op flat

Amsterdamse Poort:

- Camera 60: Kleine plein
- Camera 61: Straat van de Intertoys
- Camera 62: Kwakoe, straat van de McDonald's
- Camera 63: grote plein
- Camera 64: Hoekenrode
- Camera 65: Pathé Arena
- Camera 66: straat van de HEMA
- Camera 67: AH en VOMAR
- Camera 68: Anton de Komplein
- Camera 69: loopbrug bij de Zeeman
- Camera 56: ingang busstation Hoogoordplein
- Camera 57: midden van het busstation Hoogoordplein
- Camera 58: uitgang busstation Hoogoordplein

Venserpolder:

- Camera 50: Agatha Christiesingel tegenover Farao
- Camera 51: Agatha Christiesingel tegenover Farao
- Camera 52: Albert Camuslaan
- Camera 53: Agatha Christiesingel bij de Kipcorner
- Camera 54: Agatha Christiesingel tegenover Farao
- Camera 55: Albert Camuslaan bij Far West

Ganzenpoort:

- Camera 30: Bijlmerdreef/Annie Romeinplein
- Camera 31: Bijlmerdreef tegenover de bakker
- Camera 32: Bijlmerdreef tegenover de Bazaar
- Camera 33: Bijlmerdreef tegenover de snackbar
- Camera 34: Bijlmerdreef tegenover het metrostation
- Camera 35: Bijlmerdreef tegenover het metrostation
- Camera 36: Harriët Freezerstraat met Ganzenpad
- Camera 37: Harriët Freezerstraat met Ganzenpad
- Camera 38: Harriët Freezerstraat met Ganzenpad
- Camera 39: Harriët Freezerstraat bij Annie Romeinplein

Wisseloordplein:

- Camera 71: Wisseloordplein ter hoogte van nummer 59-79
- Camera 72: achterzijde Wisseloordplein
- Camera 73: voorzijde Wisseloordplein
- Camera 74: Wisseloordplein tegenover apotheek
- Camera 75: Wisseloordplein bij de supermarkt
- Camera 76: Wisseloordplein bij de skatebaan

Holendrechtplein:

- Zes camera's

Looptijd

- Amsterdamse Poort: 13 camera's sinds 2004.
- Ganzenpoort: 10 camera's sinds 2005 rondom.
- Kraaiennest: 8 camera's sinds 2001.
- Venserpolder: 5 camera's sinds 2005.
- Gein (Wisseloordplein): 5 camera's sinds 2009.
- Holendrecht: 5 camera's sinds 2010.

Live toezicht

De camerabeelden van de zes projecten worden sinds 2006 bekeken in een speciaal gebouwde cameratoezichtcentrale in de Amsterdamse Poort. Per shift kijken twee toezichthouders van Stadstoezicht naar de beelden. De beelden worden op maandag, donderdag, vrijdag en zaterdag live uitgekeken van 13.30 – 23.00 uur. Er is dus wekelijks gedurende 34 uur toezicht. Daarnaast wordt één keer per maand tijdens de koopzondag live toezicht gehouden, eveneens tussen 13.30 – 23.00 uur.

Kosten

Investeringskosten en exploitatiekosten voor het eerste jaar van vijf cameraprojecten Zuidoost.

Cameraproject	Kosten: investeringskosten en exploitatiekosten
Kraaiennest	€ 160.000,-
Amsterdamse Poort	€ 360.000,-
Venserpolder	€ 120.000,-
Ganzenpoort	€ 280.000,-
Gein	€ 146.000,-
Totaal	€ 1.066.000,-

De huur voor het systeem van *Holendrecht* is € 69.000 per jaar.

De camera's zijn begin 2010 opgehangen, dus totaal is er aan dit project € 120.000,- uitgegeven.]

Naast de investeringskosten maakt stadsdeel Zuidoost jaarlijks kosten voor het uitlezen van de beelden, het oplossen voor storingen en licentiekosten voor het registratiesysteem. Deze jaarlijks terugkerende kosten staan in onderstaande tabel:

Exploitatiekosten cameratoezicht stadsdeel Zuidoost in 2011

Beschrijving van de kosten	Omvang
Onderhoudscontract	€ 15.000,-
Lopende kosten toezichtcentrale	€ 33.000,-
Live toezicht	€ 180.000,-
Reparaties, onderhoud en verzekering	€ 27.000,-
Licentie Coppweb	€ 6.800,-
Totaal	€ 261.700,-

Bijlage 2 Maryland Scientific Methods Scale (MSMS)

De Maryland Scientific Methods Scale is een instrument om de methodologische kwaliteit van evaluaties te beoordelen: hoe hoger een evaluatie scoort op deze schaal, hoe groter de zekerheid waarmee kan worden gesteld dat een eventueel positief resultaat het gevolg is van cameratoezicht.

- Niveau 1** Meting achteraf in het cameragebied
- Niveau 2** Niveau 1 + een 0-meting vóóraf in het cameragebied
- Niveau 3** Niveau 2 + metingen in een controlegebied (quasi-experimentele opzet)
- Niveau 4** Niveau 3 + rekening houden met specifieke andere factoren die de resultaten van de effectmeting mogelijk beïnvloeden
- Niveau 5** Niveau 4 + willekeurige toewijzing van het cameragebied (experimentele opzet). Op deze manier worden automatisch alle mogelijke externe invloeden uitgeschakeld, inclusief factoren die bij de onderzoeker niet bekend zijn.